

Újságírók a parlamentben, 1949–1990

TAKÁCS RÓBERT*

1. Bevezetés

Az 1949 és 1990 közötti pártállami időszakban kilenc országgyűlési választást tartottak, kilenc parlamenti ciklusban tevékenykedtek országgyűlési képviselők. E négy évtized kezdetén az egypártrendszer gőzerővel zajló kiépítése, a végén pedig az egypártrendszer lebontása volt napirenden – ám egyiknek sem a parlament volt a motorja. Bár az Alkotmány szerint a parlament volt a legfontosabb népképviselői szerv, tényleges politikai jelentőségét jól mutatja, hogy szinte végig évente mindössze kétszer ülésezett, a képviselők társadalmi munkában látták el parlamenti feladataikat, és évente egy számjegyű törvényt hagytak jóvá. 1987–88-ig a tétre menő politikai viták helyett a párt- és kormányzati döntések szentesítésére korlátozódott a parlament valós szerepe, a törvényalkotó funkciót pedig jelentős részben az országgyűlés által a ciklus elején megválasztott kollektív államfői testület, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa vette át.

E demokratikus díszletként működtetett parlamentben újságírók is ültek – ahogy mindenki mást, őket is a Magyar Függelenségi Népfront, illetve utódja, a Hazafias Népfront jelöltjeként választották meg. Az alábbi tanulmány azt vizsgálja meg, hogy milyen sajátosságot mutat az újságíróként megválasztott képviselők országgyűlési szereplése.¹ Az elemzés alapját a parlament nyilvánossága előtt elmondott beszédek, interpellációik képezik. Milyen kérdésekben mutattak aktivitást a parlament újságírói? Azonosítható-e megszólalásaik, intézményes funkcióik alapján bármilyen közös, ‘újságírói’ vonás? Hogyan jelent meg újságírói mivoltuk az országgyűlés plénuma előtt, és milyen újságírással kapcsolatos kérdéseket vetettek fel, hogyan jelelték meg szakmájuk szempontjait, érdekeit?

* Tudományos munkatárs, Politikatörténeti Intézet. Email: takrobi78@gmail.com

¹ A népfront sajtóban is közzétett jelöltlistája 1980-ig feltüntette a jelöltek eredeti foglalkozását és időnként aktuális beosztását, 1980-tól már csak az utóbbit. Az elemzésünkben figyelembe vettük mind az újságíróként induló politikusokat, mind a végig vagy a korszak egy részében aktív újságírókat, valamint az adott ciklusban egyes sajtó- és médiainstémények élére kinevezett politikusokat. Nem mellőztük továbbá a sajtóval közeli kapcsolatban álló kiadói és nyomdaipar képviselőit sem.

A tartalmi sajátosságok alapján a tanulmány három nagyobb fejezetre oszlik – indokolja ezt a Rákosi-kor parlamentjeinek (a második ciklus már a Kádár-korban, a forradalom leverése után ért véget), a klasszikus kádári évtizedek hat parlamentjének, illetve az 1985 és 1990 közötti ciklus eltérő jellege.

2. A rákosista parlamentek – 1949–1958

2.1. A sztálinizációt beteljesítő országgyűlés

„Hol vannak már a burzsoázia pártjai, amelyeknek a mandátumok csak arra kellettek, hogy közpénzen folytassák élőlidségüket? Ezekből a termekből végleg kiszorultak. Helyettük a nép fiai költöztek be ide: a városok és a falvak dolgozói, elsősorban a nemzet vezető osztályából, a munkásságból jött képviselők. Mekkora változás, ha csak az arcukat nézzük is! Munkától barázdált arcok, kemény tekintetek – ezek jelzik a dolgozók végleges és teljes betörését a parlamentbe. A ruhák nem olyan finomak talán, mint amilyenek az úri osztály fiait takarták – annál világosabb, hogy végre ebből az épületből is eltűnt minden kiváltság, és helyébe a dolgozó ember maga lépett.”²

Ezekkel a szavakkal köszöntötte a *Szabad Nép* az első népfrontválasztás után mintegy három héttel összeülő új országgyűlést. A listás rendszerben lebonyolított választások megyei és fővárosi népfrontlistáiról 402 képviselő került a parlamentbe. Bár a párthovatartozás épp ezáltal vesztette jelentőségét, megalakulásakor formálisan ez még többpárti parlamentnek számított, ahol 285 kommunista mellett voltak kiscgazdák, parasztpártiak, sőt 10, illetve 4 képviselővel jelen volt a Független Magyar Demokrata Párt (FMDP) és a Magyar Radikális Párt is. A Magyar Függetlenségi Népfronton belüli többpárti jelleg az első években az újságíró képviselők is őrizték, Parragi György például több alkalommal jelezte, hogy pártja álláspontját képviseli a felszólalásában.

A *Szabad Nép* köszöntőjében a munkás képviselők nagy arányát emelte ki, ám az 1949 és 1953 közötti országgyűlésben szép számban kaptak helyet újságírók is. Összesen 16 képviselőt azonosíthatunk újságíróként – vagy azért, mert a népfrontlistán magukat akképp jelölték meg, vagy azért, mert ismerjük eredeti foglalkozásukat, de a választás alkalmával aktuális, például kormányzati funkciójukat adták meg. Az első csoportba tartozik például Szabó Pál író, aki a *Szabad Föld* főszerkesztőjeként szerepelt, és az egyébként közgazdász végzettségű Friss István. A második csoport tagjai között említhetjük az országgyűlés volt alelnökéként megjelölt Mihályfi Ernőt, a külügyminiszterként szereplő Kállai Gyulát és az államtitkárként dolgozó Losonczy Gézát. Ez is jelzi, hogy a koalíciós időszakban, de még azt követően is, a politika és az újságírás között könnyű és gyakori volt az átjárás.

A koalíció meghatározó pártjai 1945-ben eleve egyetértettek abban, hogy a sajtót nem szabad piaci alapon újjászervezni, ezért a lapalapítás kormány, illetve 1947 szeptemberéig a Szövetséges Ellenőrzési Bizottság által kontrollált lehetőségét (tehát nem jogát!) pártoknak, tömeg-

² „Az új országgyűlés olyan törvényeket alkot, amelyek hazánkat és népünket előreviszik a fejlődés útján, a szocializmus felé.” *Szabad Nép*, 1949. június 9.

szervezeteknek, egyesületeknek, intézményeknek adták meg. Ennek következtében pártalapú politikai nyilvánosság jött létre, amelyben lapportfóliót a koalíció pártjai voltak csak képesek kialakítani, minden más párt csak egy-két napi- vagy hetilapot tulajdonolt. Emiatt nem meglepő, hogy magas volt a politizáló újságírók, illetve újságíró politikusok száma abban a környezetben, ahol a sajtó pártpolitikai alapon szerveződött újjá, és a lapszerkesztés politikai feladatnak számított. Ám európai szinten sem mondható különlegesnek a pártalapú, de legalábbis ideológiai-politikai értékek mellett elkötelezett sajtó – akár Ausztriára, akár Skandináviára, akár Olaszországra vagy Franciaországra tekintünk, a sajtó működése nem az angolszász világban ideáltipikusként bemutatott objektivitásdoktrínára épült. A magyar (vagy kelet-közép-európai) sajtósság ebben az összehasonlításban az volt – legalábbis a lapszerkesztés tekintetében –, hogy a kisgazdapárttól jobbra álló politikai törekvések alig, illetve nem jutottak lapokhoz a lapengedélyezés, vagyis a kormányzat sajtópolitikája következtében.

A 16 újságíró közt ott találjuk a magyar sajtó vezetőit, több fontos lap felelős szerkesztőjét. A Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) lapja, a *Szabad Nép* rögtön két képviselőt is 'küldött' a parlamentbe: Révai József főszerkesztőt és Horváth Márton felelős szerkesztőt. Az 1948. júniusi pártegyesülés után szakszervezeti lappá megtett *Népszava* főszerkesztője, Horváth Zoltán, a *Magyar Nemzetet* 1950-ig szerkesztő Hegedűs Gyula, és a még megmaradt kisgazdapárti napilap, a *Hírlap* éléről Katona Jenő is tagja volt az országgyűlésnek, akárcsak az 1945-ben koalíciós alapon létrehozott Magyar Központi Híradó Rt. vezetője, Barcs Sándor, valamint a Magyar Rádió élére 1949-ben kinevezett későbbi ideológiai titkár, Szirmai István. Az 1949-re egységesített, paraszti réteglapokból összegyűrt *Szabad Föld* főszerkesztője, Szabó is bekerült az országgyűlésbe, aki a népfrentlistán a Nemzeti Parasztpártot képviselte. A Balogh István vezette FMDP hetilapját pedig – bár ezt a népfrentlistán nem tüntették fel – Parragi szerkesztette.

Rajtuk kívül a tizenhatok között volt Dancs József, az *Igazság* című kisgazda hetilap egykori főszerkesztője, akinek lapját 1949-ben olvastották be a *Szabad Föld*be, ahol főmunkatárs-ként került állományba, a pártegyesülésig a szociáldemokrata havilapot jegyző Mónus Illésné, illetve a kommunista Földes Mihály, aki korábban a *Szabad Népnél* is dolgozott, 1949-ben pedig a *Város és Falu* című folyóirat munkatársa volt. Négy újságíró pedig – a fentebb említett Mihályfi, Kállai, Losonczy és Friss – egykori újságíróként, főállású politikusként érkezett.

Mi volt a jellemzője az újságírói megszólalásoknak a sztálinizált országgyűlésben? A korábbi éles politikai viták fóruma az 'udvari nyilvánosság' részévé vált,³ amelynek funkciója nem terjedt tovább a népfrentegyetértés demonstrálásánál, a párt politikája nemzeti egységként való megerősítésénél. Kifejezte ezt az is, hogy a képviselők nem szabadon beszéltek, hanem előzetesen leadott, jóváhagyott felszólalásokat olvastak fel, továbbá az is, hogy az országgyűlés immár csak évente néhány napot ülésezett, s ekkor a legfontosabb rendszer-átalakító törvények (például a sztálini alkotmány elfogadása, a tanácstörvény) mellett elsősorban költségvetési kérdéseket tárgyaltak. A szaktárcák költségvetése ugyanakkor lehetőséget adott ágazati politikákhoz kapcsolódó hozzászólásokra is.

³ LÁZÁR Guy: A szocialista nyilvánosság történetének alapvonalai. *Kritika*, 1988/10., 19–22.

A legaktívabb újságíró képviselő a Balogh-párti Parragi volt, összesen nyolc alkalommal kért szót az országgyűlésben. Őt egy kormánytag, Mihályfi követte hat megszólalással.⁴ Horváth Márton és Katona háromszor szólalt meg, Barcs, Szirmai és Losonczy kétszer, Földes, Szabó, Friss és Kállai pedig egyszer. Egyetlen alkalommal sem nyilvánult meg Révai, aki 1949-től már a Népművelési Minisztériumot irányította, Dancs, Hegedűs, Mónusné, illetve Horváth Zoltán. Utóbbi érthető okból: két képviselő az éberség, az ellenséget a párt soraiban is kereső justizmordok áldozata lett. Horváth Zoltánt a volt szociáldemokraták elleni kampány során, 1950. július 31-én tartóztatták le és ítélték életfogytiglani fegyházra 1950 decemberében. Kállai külügyminiszter (Rajk utódja) sem töltötte ki a ciklust, 1951 áprilisában letartóztatták, és a Kádár János és társai ellen folytatott koncepciós per harmadrendű vádlottjaként ítélték el.

A 16 újságíró képviselő összesen harminc alkalommal szólott hozzá az országgyűlés napirendjén szereplő tárgyhöz. A megszólalások elsőprő többsége, 70 százaléka – huszonegy eset – formailag költségvetési kérdéseket érintett, további négy ízben nagy horderejű, rendszer-átalakító törvényjavaslatok (Alkotmány, tanácstörvény, Állami Egyháziügyi Hivatal felállítása, új perrendtartás) mellett álltak ki, amihez hozzávehetjük a kormány programjának 1949-es vitájában való részvételt is. Egy gazdasági jellegű törvény – az ötéves terv tervszámainak drasztikus megemlése 1951-ben – mellett három külpolitikai tárgyú törvényjavaslathoz érkezett még hozzászólás.

A külpolitikával kapcsolatos megnyilatkozások száma ennél jóval magasabb volt, ugyanis a költségvetési tárgyú vitákban a képviselők jellemzően azt fejtették ki, hogy miért támogatják teljes mellszélességgel a kormány vonatkozó politikáját, így ezek többnyire szakpolitikai hitvallásként értelmezhetők. Az országgyűlési padosorokban ülő újságírók öt esetben a művelődési, négyben a külügyi tárca költségvetéséhez szóltak hozzá, ám az éves költségvetés általános tárgyalásakor szintén jellemző volt, hogy nagyobb terjedelemben foglalkoztak külügyi (négyszer) és oktatási-művelődési (kétszer) kérdésekkel, vagyis a huszonegy költségvetési megszólalásból hét, illetve nyolc esetben. Belügyi-igazságügyi kérdés kétszer, a pénzügyi, valamint a belkereskedelmi tárca munkája egyszer került a középpontba újságíró képviselők felszólalásaiban.

Mivel a képviselők a nemzet egysége megjelenítésének feladatát látták el, megszólalásaik fő funkciója az volt, hogy rituálisan megerősítsék a párt és a kormány politikájába vetett bizalmat. Ennélfogva az országgyűlés pléniumán bírálat, érdemi módosító javaslat nem hangzott el – legfeljebb a sztálini nyilvánosságban bevett formái, egyrészt a rendszer ellenségképeinek kíméletlen kritikája, másrészt az önkritika, a már orvosolt tévedések felemlegetése. Az országgyűlésben megszólalók tartották magukat a nyilvánosság más színterein megszokott, bevett megfogalmazásokhoz, kötelező elemekhez.

Semmiképpen sem meglepő például, hogy a felszólalók gyakran hivatkoztak a szocialista világ nagy tekintélyeire, elsősorban Sztálinra, Leninre, illetve Rákosira, Révaira. Ez a párttaggyűlések nyilvánosságában és a sajtóban is hasonló módon működött: a Sztálin- és Rákosi-idézetek egyrészt az előadó érvelését hitelesítették, másrészt biztonságot, védelmet is nyújtottak.

⁴ Mihályfi Ernő az (előző) országgyűlés alelnöke volt az 1949. májusi választás idején, 1949-ben a Kulturkapcsolatok Intézetének élére nevezték ki, majd 1951-től a Népművelési Minisztérium miniszterhelyettese volt.

Az újságírók különösen nagy rutinnal alkalmazták ezt a sajtómunkában megszokott retorikai elemet, leggyakrabban kongresszusi megszólalásokból válogatva az aktuális témához. Sőt, időnként az említés szimpla köszönetnyilvánítást szolgált.⁵

Természetesen az sem meglepő, hogy a hidegháborús szembenállás a beszédek tartalmi felépítését is strukturálta, legyen szó – mint leggyakrabban – külpolitikáról, vagy kultúráról, igazságszolgáltatásról, pénzügyekről. Kötelező elemként az újságírók megszólalásaiban is rendre szerepelt a szovjet segítség, példa és tapasztalat kiemelkedő szerepe, valamint a szocialista rendszer magasabb rendű természetének felmutatása, nemegyszer a nyugati politikai, társadalmi és gazdasági rendszer működésének 'leleplezése' révén.

A szovjet példa említésében szintén visszaköszön egy a politikai újságírásban használt elem. A sztálinizált sajtó egyik fontos funkciója volt, hogy víziót vázoljon fel, hová juthat el Magyarország a szovjet példát követve – természetesen a példa a Szovjetunió volt, az utópia, a szovjet jelen mint a magyar jövő. „Révai József szavaival szólva, ma nem Londonban vagy Párisban tanítják a népeket, hanem Moszkvában” – szögezte le Katona. Az orientációs irányok megváltoztak: nyugat helyett keletre tekintettek.⁶

Mihályfi megemlítette Sztálin 1930-as évekbeli felhívását, amelyben írókat, újságírókat, közéleti embereket biztatott arra, hogy keressék fel a Szovjetuniót, saját szemükkel győződjenek meg a szovjet építőmunka eredményeiről. Ilyen nyugat–keleti irányú 'vándorlás' zajlott is akkor, az 1930-as években többek között Illyés Gyula és Németh László is járt a Szovjetunióban,⁷ majd szervezett keretek között az 1950-es évek elején újra. A magyar lapok ekkor szemtanúk – írók, újságírók – útleírásait is közölték, általános jellemzőjük, hogy 'jövőutazásként' táltalták az ott látottakat. „Aki már járt a Szovjetunióban, aki utazott az ukrain bűzamezőkön, aki járt Kievet vagy Moszkva utcáin, találkozott a szovjet emberrel, járt a szovjet gyárakban, kolhozokban, látta a szovjet ember munkáját és életét, az mind érezte azt a nagyszerű érzést, hogy időgépben ül, előre utazik az időben, és a valóságban látja saját jövőnket, fejlődésünk útját, megvalósult célkitűzéseinket” – hangsúlyozta Mihályfi.⁸

A megszólaló újságírók a nyugati világgal szemben szintén a propagandaanyagokban megszokott módon érveltek, azok bevett fordulatait és kliséit használták a parlamentben is az „agresszív”, saját szövetségeseit is eszközként használó amerikai imperializmusról, és szűk, a háborúban érdekelt „monopolitkés körökről” szóltak. Gyakran állították párhuzamba az 1950-es évek Amerikáját, a mccarthyizmust a hitleri Németországgal, ahogy minden más ellenségkép is felvonult e beszédekben, a nyugati „áruló” szociáldemokrata pártoktól kezdve a magukat átmentő nyugatnémet politikusokon és katonatiszteken át a jugoszláv Titóig.

⁵ „Hálátelt szívvel gondolunk azokra, akiknek felszabadulásunkat köszönhetjük: a dicső szovjet hadsereg katonáira, arra az országra, amelynek barátsága és állandó támogatása biztosítja békés építőmunkánkat és gyors haladásunkat lehetővé teszi; a nagy Szovjetunióra és arra a férfúra, akinek lángesze a szovjet hadsereget is irányította, a Szovjetuniót is vezeti, és számunkra is megvilágítja a jövőbe vezető utat; a nagy Sztálinra.” Friss István felszólalása a pénzügyi tárca költségvetésének vitáján (1950. december 8.). *Országgyűlési Napló* (Ogyn.) 1949–1953. I. kötet, 459.

⁶ Katona Jenő felszólalása a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1950. évi költségvetésének vitájában (1949. december 20.). Ogyn. 1949–1953. I. kötet, 721.

⁷ L. Peter PASTOR: Illyés Gyula és Nagy Lajos útinaplója szovjetunióbeli látogatásáról. *Múltunk*, 2017/1., 116–134.

⁸ Mihályfi felszólalása az öt éves terv tervszámai megemelésének vitáján (1951. május 16.). Ogyn. 1949–1953. II. kötet, 511.

Az újságírói előadásmód sajátosságai közé tartozik, hogy külpolitikai tárgyú hozzászólásaikat gyakran támasztották alá nyugati sajtótermékekből vett idézetekkel. A nyugati sajtó az 1950-es években rendkívül szűk kör számára volt hozzáférhető, a vezető újságírók e kiváltságos körbe tartoztak, ráadásul jelentős részük olvasott is nyugati nyelveken, sőt sokkal inkább olvasott angolul, franciául és németül, mint oroszul. „De ez volt a nyugati lapokkal szemben, azokat megkaptuk, olvastuk, ők sem írhattak szabadon, hogy a Szovjetunió ezt jól csinálta, ez a fekete-fehér újságírás korszaka volt” – emlékezett vissza erre az időszakra a neves külpolitikai újságíró, Polgár Dénes.⁹

Tájékozottságukat azonban csak rendkívül behatárolt módon használhatták fel munkájukban. Pethő Tibor elmondása szerint a nyugati híryanaggal dolgozó újságírók körében – elsősorban a Magyar Távirati Irodánál (MTI) – volt olyan törekvés is, hogy úgy fogalmazzák át, úgy keretezzék a nyugati anyagokat, hogy azt ki lehessen adni.¹⁰ Ahogy a sajtóban, úgy az országgyűlés nyilvánossága előtt is alapvetően egyetlen funkcióban jelentek meg nyugati idézetek: az imperialista politika, illetve a kapitalizmus igazi természetének leleplezésére.

A sajtó és az újságírás belső kérdései ugyanakkor kevés figyelmet kaptak az országgyűlési munkában. A tizenhat potenciális megszólaló közül csak Mihályfiról mondható el, hogy – különösen államtitkári tevékenysége idején – rendszeresen érintette a sajtó, a média, valamint a propaganda ügyeit is, a többiek jellemzően egy-egy alkalommal szóltak hozzá szakmájuk kérdéseihez. Az újságírással kapcsolatos országgyűlési megnyilatkozások alapvetően három csoportba oszthatók. Az első csoportba a sajtószabadság értelmezésével kapcsolatos két felszólalásrészlet tartozik, a másodikba a sajtó fejlődésének, eredményeinek számbavétele, a harmadikba a nyugati, jellemzően amerikai propaganda és nyilvánosság kritikája.

A szocialista sajtószabadság definiálására az Alkotmány vitájában adódott lehetőség. A Rákosi-korban nem született külön törvény, amely a sajtó és a média helyzetét, működését meghatározta volna. A kormányzatilag a Népművelési Minisztérium, illetve az 1954–1955-ben működő Tájékoztatási Hivatal alá tartozó, valójában elsősorban az MDP Agitációs és Propaganda Osztályán meghatározott sajtóügyek már 1949 előtt is a megtagadott korábbi rendszer(ek) sajtótörvényeire, az 1914-es sajtótörvényre, illetve 1938-as módosítására hivatkozva működtek. Az Alkotmány 55. §-a viszont szükséztlenül rögzítette a sajtó szabadságát a demokratikus jogok között: „A Magyar Népköztársaság a dolgozók érdekeinek megfelelően biztosítja a szólás- szabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot.” A paragrafus második pontja mindehhez hozzátette, hogy „[a]z állam e jogok érvényesítésére a dolgozók rendelkezésére bocsátja a szükséges anyagi eszközöket.” Tehát egyrészt világossá tette, hogy nem bármilyen, hanem a „dolgozók érdekeinek” megfelelő sajtószabadságot tart kívánatosnak és elfogadhatónak, másrészt a második pont leszögezte, hogy a sajtó és a média fenntartása az állam feladata.

A két hozzászóló újságíró épp a második kitétel jelentőségét emelte ki, a sajtószabadság szocialista értelmezését pedig a nyugati típusú sajtószabadság-felfogás tagadásával végezték el, a ‘tényleges’ sajtószabadságot állítva szembe a formális sajtószabadsággal. Eszerint a nyugati megközelítés álságos, képmutató, hiszen a sajtószabadság az adott gazdasági-tulajdoni viszo-

⁹ Pethő Tibor-interjú. Készítette Murányi Gábor 1989-ben. 1956-os Intézet Oral History Archivuma, 189. sz. 376.

¹⁰ Uo. 398.

nyok között egy szűk kör szabadsága, míg Magyarországon, ahol a lapok, nyomdák társadalmi tulajdonba kerültek, „a dolgozóké a sajtó, a dolgozók saját lapjaikban mondhatják el – és mondják is el – mindazt, amit népünk érdekében el akarnak mondani.”¹¹ Ahogy Losonczy kifejtette:

„Amerikában is például minden állampolgárnak papíron joga van újságot indítani és fenntartani, csak éppen az a baj, hogy e jog érvényesítéséhez olyan anyagi feltételek szükségesek, amelyekkel csak az állampolgároknak egy maroknyi csoportja rendelkezik. Köztudomású, hogy Amerikában lapot csak milliomosok indíthatnak és tarthatnak fenn, mivel ehhez olyan óriási összegek szükségesek, amelyekkel az egyszerű dolgozó emberek milliói és tízmilliói nem rendelkeznek.”¹²

Ellenben a szocialista rendszer tulajdon- és hatalmi viszonyait a sajtószabadság garanciájaként méltatták: „Nálunk a sajtó nem lehet magánosok hasznát hajtó vállalkozása, a nyomdák pedig a népi demokrácia államának tulajdonában vannak. Nálunk a sajtó a demokratikus pártokon és tömegszervezeteken keresztül a dolgozók tulajdona, s intézményesen gondoskodik népi demokratikus államunk arról, hogy ne kerülhessen a néppel ellenséges érdekeltségek kezébe.”¹³ A sajtószabadság kérdéséhez más nem szólt hozzá az alkotmány vitájában, a két hivatalos pozíciót betöltő újságíró – Mihályfi hangsúlyozta, hogy úgy is, mint a Magyar Újságírók Országos Szövetségének (MÚOSZ) elnöke foglal állást – is csak ezt a két tételt emelte ki.

Az újságírással kapcsolatos megszólalások második csoportja a magyar – és a szocialista – sajtó fejlődésének pozitívumait sorolta. Horváth Márton a csehszlovákiai magyar sajtó új hetilapját (*Új Szó*) és a legfontosabb magyar napilapok csehszlovákiai terjesztésének megoldását üdvözölte.¹⁴ Barcs az 1952. évi népművelési minisztériumi költségvetés kapcsán a tárca feladatai között az egyetemi újságíróképzés megindulását is megemlítette eredményként.¹⁵ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarán 1951-ben indult tanszék 1958-ig működött, a későbbiekben azt találták célravezetőbbnek, ha a diplomás fiatalok az újságírószakmát a szerkesztőségekben és a MÚOSZ tanfolyamain sajátítják el.¹⁶ A hazai sajtó fejlődésének tényeit hosszasan csak egyetlen felszólalásban sorolta valaki: Mihályfi, az ötéves terv módosításáról szóló törvény vitáján. A Népművelési Minisztérium – sajtóügyekért is felelős – államtitkára saját reszortja kapcsán a példányszámemelés jelentőségére fűzte fel érvelését.

¹¹ Mihályfi felszólalása az új alkotmány vitáján (1949. augusztus 17.). Ogy. 1949–1953. I. kötet, 189.

¹² Losonczy Géza felszólalása az új alkotmány vitáján (1949. augusztus 17.). Ogy. 1949–1953. I. kötet, 183.

¹³ Uo.

¹⁴ A szocialista országok közötti érdekellentétek egyik mindennapi ütközőpontja egymás sajtójának terjesztése volt. Részben azért, mert a desztalinizált nyilvánosságban mások voltak a kimondhatóság korlátai az egyes országokban, részben mert, ahogy már az 1950-es években is megvolt, a kisebbség- és nemzetpolitikai nézetkülönbségek továbbra is fennálltak. A szocialista országok egymás közötti ellentéteiről I. BENCSIK Péter: Hidegháborúk a kelet-közép-európai államszocialista államok között. *Múltunk*, 2017/3., 152–189.

¹⁵ Barcs Sándor felszólalása a népművelési tárca költségvetése tárgyában (1951. december 21.). Ogy. 1949–1953. II. kötet, 941.

¹⁶ TAKÁCS Róbert: *Politikai újságírás a Kádár-korban*. Budapest, Napvilág, 2012. 277.

„Az új problémákkal foglalkozó sajtó népszerűsége rohamosan nőtt, és ma a vezető magyar napilap, a *Szabad Nép* példányszáma többszöröse annak a legnagyobb példányszámnak, amelyet a régi rendszerben, bármikor is elértek. A *Szabad Nép* példányszáma felülmúlja a 800 000-et, és ehhez járul még a többi hat napilap együtt szintén többszázszázet ketevő példányszáma. Hatalmas a fejlődés a hetilapok terén is. Hat olyan hetilapunk van, amelynek példányszáma jóval százezren felül van; inkább a 200 ezer közelében, sőt az egyik közülük már a 300 ezres példányszám felé tart.”¹⁷

Mihályfi tehát, mint az úgynevezett kulturális forradalom számos más területén, a tételezett előrehaladást kvantitatív, és nem kvalitatív tényezőkkel igazolta, bár azt is szelektíven: szólt ugyan a 800 ezres példányszámú pártlapról, de nem említette a négyoldalas terjedelmét, vagy akár azt, hogy a korábbi 8–11, vagy az 1920–1930-as években két-három tucatnyi országos napilappal szemben a felszólalásakor mindössze négy országos lap jelent meg, és a hetilapok száma is jelentősen csökkent az 1948 és 1951 közötti szovjetizálás nyomán. A példányszámok emelkedését pedig nem az árképzésnek és az adminisztratív intézkedéseknek tulajdonította (példányszámok pártközpontbeli meghatározása, ezt visszaigazolni hivatott előfizetési kampányok), hanem a tartalmi színvonal emelkedésének, ez utóbbit pedig – a bevett rituálé szerint – Rákosi útmutatásának eredményeként írta le. Itt arra az 1948. március 23-ai értekezletre utalt, amelyen Rákosi még többpárti viszonyok között a hazai politikai sajtó egésze számára fogalmazott meg útmutatást, és bírálta a piaci verseny létéről tanuskodó szenzációhajhász újságírás működését.¹⁸ Mihályfi egy további kiegészítő érve a magyar sajtó rangja mellett a nemzetközi elismertség növekedése volt, ami természetesen az államszocialista országok közösségén belüli sikert jelentette:

„A magyar sajtó nemzetközi tekintélyét pedig bizonyítja az az éppen napjainkban lefolyt esemény, hogy a Nemzetközi Újságíró Szövetség Végrehajtó Bizottsága Budapesten tartotta fontos ülését, és ezen a magyar újságírók vendégeiként részt vettek a világ haladó, becsületes, a békéért, a szabadságért, az igazságért harcoló újságíróinak legkiválóbbjai, élükön a szovjet újságírás és a világbékeharc olyan kimagasló személyiségeivel, mint Szimonov, Zaslavszkij és Jermilov.”¹⁹

A megszólalások harmadik csoportja a nyugati „imperialista” sajtó tartalmát, működését vette célba, avagy ‘leplezte le’. Ebben a műfajban Mihályfi jeleskedett, mellette Szabó volt az, aki összevetette a magyar és a nyugati sajtót a tartalma alapján. A fentiek alapmotívuma egy pozitív eszményeket felvállaló és jóra nevelő nyilvánosság szembeállítására egy agressziót kondicionáló, az imperialista háborús célokat szolgáló nyilvánossággal. „A mi sajtónkban az ötéves terv, a szo-

¹⁷ Mihályfi felszólalása a felemelt ötéves terv országgyűlési vitáján (1951. május 16.). Ogy. 1949–1953. II. kötet, 516.

¹⁸ Murányi Gábor – e tekintetben Mihályfihoz hasonlóan – szimbolikus dátumként kezeli ezt, és a hazai sajtó kommunizációját a gleichschaltolásának kezdetét teszi erre az időpontra. KÓKAY György – BUZINKAY Géza – MURÁNYI GÁBOR: *A magyar sajtó története*. Budapest, MŰOSZ, 1994. 203.

¹⁹ Mihályfi felszólalása a felemelt ötéves terv országgyűlési vitáján (1951. május 16.). Ogy. 1949–1953. II. kötet, 517. Mihályfi Konsztantyin Mihajlovics Szimonov íróra, a *Novij mir* főszerkesztőjére, David Ioszfovics Zaslavszkijra, a *Pravda* vezető újságírójára és Vlagyimir Vlagyimirovics Jermilov szerkesztő-irodalomkritikusra utalt.

cializmus megvalósítására szolgáló és a béke védelmét elősegítő cikkek jelennek meg. Könyveink, filmjeink és rádiók a munka megbecsülésére a legnemesebb emberi gondolatokra, a kultúra szeretetére és ápolására indítja népünket” – szögezte le Szabó.²⁰

A nyugati médiát leginkább jellemző, szimbolikus műfajnak az amerikai típusú képregényeket hozták fel, ugyanis a *comic strip* magába sűrítette mindazt a tartalmat, amit a szocialista kultúra antagonisztikus ellentétéként lehetett megjeleníteni. Így a jó erkölcsökre nevelés, a „kulturanoszty” világa áll szemben a lealacsonyító, agresszív ösztönöket felélesztő tömegkultúrával, a béke kultúrája a háborúéval, a tömegek kulturális felemelésének törekvése a tömegeket a politikától és az ahhoz szükséges világértelmezéstől elvágó, ezáltal függésben tartó igyekezettel.

„Ez az irodalom dicsőíti az erőszakot, a befolyásolható ifjú szellemeket a szexszualitásra (*sic!*) és a szadizmusra irányítja, erősen fasiszta tendenciákkal. Ez az irodalom arra tanítja a gyerekeket, hogy az erőszak hősiesség, a gyilkosság pedig lelkesítő irgalom. Tíz centekért szórják, főleg az ifjú olvasók közé ezeket a szemét könyveket, amelyekben – ismét az angol folyóiratot idézem – jóformán alig van szöveg néhány vad indulatszón kívül, amelyek az erőszakot, a gyilkosságot kísérik vagy fogadják. Nincs ezekben a könyvekben semmi, ami mulatságos lenne, amin nevetni lehetne, csak brutalitás, leütés, agyonlövés, fojtogatás, kegyetlen kínzás a tartalmuk.”²¹

Mivel a ponyvairodalomnak, erőszakos történeteknek – legyenek azok cowboymesék, bűnügyi történetek, szuperhősös attrakciók vagy sci-fik – Észak-Amerikában is számos kritikus a, ellenérveket, adatokat is tudtak az amerikai sajtóból szemezgetni, például azt, hogy minden harmadik kivágott kanadai fa közül egyre gyilkosság kerül, vagy azt hogy egy átlagos 18 éves amerikai már 18 ezer képkockán láthatott erőszakos, illetve pornografikus ábrázolásokat.

Mindehhez hozzáadódott az amerikai kultúra imperialista jellegének hangsúlyozása, ami a közös értékékként elismert, magasabb nivójú európai kultúrára is rátelepedett. „A *revues*, a *comic book*-kultúra terjesztése érdekében egyetlen eszközt sem hagynak kihasználatlanul, hogy a népek öntudatát elaltassák. Minderre a »kulturkapcsolatra« bőven jut abból a csaknem 11 milliárd dollárból, amely az amerikai háborús költségvetésben a külföldi behatolás, azaz az ő szavakkal élve »segélyezés« céljait szolgálja” – kötötte össze az államtitkár az amerikai kulturális export és a Marshall-segély kérdését.²² Vagyis a megszólaló újságírók az erkölcsi kártevésen túl az amerikai propaganda kritikátlan terjesztését is felrótták az Egyesült Államok médiájának és kormányzatának.

²⁰ Szabó Pál felszólalása a béke védelméről szóló törvény tárgyalásán (1950. december 8.). Ogyen 1949–1953. II. kötet, 465.

²¹ Mihályfi felszólalása a külügyi tárca 1952. évi költségvetésének vitájában (1951. december 18.). Ogyen 1949–1953. II. kötet, 728–729.

²² Mihályfi felszólalása az 1952. évi költségvetés vitájában (1952. december 16.). Ogyen.1949–1953. II. kötet, 1172.

2.2. Az 1953 és 1958 közötti parlamenti ciklus

Az 1953. évi parlamenti választásra már Sztálin halála után került sor, májusban. A választók ekkor is a népfront listájára adhatták le szavazatukat (amely meg is szerezte a voksok 98,2 százalékát), ám ekkor a négy évvel korábbinál jóval kevesebb újságíró szerepelt rajta. A népfront 1953-ra lényegében teljesen elvesztette többpárti jellegét, a parlament létszámát is jelentősen lecsökkentették, 298 főre. A börtönben ülő újságírók (Kállai, Losonczy, Horváth Zoltán) mellett nem kerültek fel a népfrontlistára az addig is keveset szereplő, a volt koalíciós pártokhoz kötődő újságírók sem (Szabó ekkor már íróként, Friss pedig közgazdászként szerepelt rajta). Így az 1953 júniusában megalakuló parlamentnek mindössze öt újságíró tagja maradt, mindegyikük képviselő volt már az előző ciklusban is: Horváth Márton, a *Szabad Nép* főszerkesztője, a Népművelési Minisztérium éléről leváltott Révai, a továbbra is miniszterhelyettesként dolgozó Mihályfi, az MTI-t irányító Barcs, valamint a majd 1955-ben a *Magyar Nemzet* élére kinevezett Parragi. Mindannyian vezető politikai vagy szerkesztőségvezetői posztot töltöttek be a parlamenti ciklus idején, amit jól mutat, hogy mind az öten a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának is tagjai lettek.

Személyükben tulajdonképpen még a koalíciós időszak örökségét is megjelenítették. Igaz, a pártokra való utalásra – mint az Parragi esetében 1949–1950-ben még hangsúlyosan történt – nem kerülhetett sor. Parragi például már csak a népre (a felszólaló a „magyar nép nevében tolmácsolhatja népünk akaratát, kívánságát, érzéseit”),²³ illetve a népfrontra hivatkozott beszédeiben.

Az öt újságíró képviselő összesen tizenkét alkalommal szólalt meg a parlamentben, ebből tíz beszéd hangzott el az 1956-os forradalmat megelőzően (1954-ben három, 1955-ben négy, 1956-ban három), és kettő 1957-ben – ez utóbbi idején Horváth Márton már nem volt az országgyűlés tagja. A Kádár irányvonalához 1956 novembere után nem csatlakozó, a *Nép-szabadságban* szerepvállalást elutasító Horváth Mártont a volt politikai vezetőket felülvizsgáló bizottság 1957 májusában szigorú megrovásra javasolta, de párttagságát nem tagadta meg. Ügye – 1956-os szerepének elítélése – még 1958-ban is napirenden maradt,²⁴ de parlamenti mandátumáról már 1957. május 9-én lemondott.²⁵

A legaktívabb továbbra is Parragi maradt, hat alkalommal szólalt fel. A hozzászólások iránya csak részben változott meg: továbbra is a külpolitikai témák domináltak az újságírók megközelítésében. A tizenkét megszólalás kétharmada külügyi témát érintett, azt is jellemzően nem kétoldali relációk, hanem a nemzetközi nagypolitika szemszögéből, a külügyi újságírás aktuális szemléletének teljesen megfelelően. Barcs mindhárom, Horváth Márton egyetlen megszólalása is világpolitikai tartalmú volt, Parragi és Mihályfi pedig fele-fele arányban beszélt külügyi és belpolitikai kérdésekről.

²³ Parragi György felszólalása a tanácsokról szóló törvényjavaslat folytatódó tárgyalásán (1954. szeptember 22.). Ogyn. 1953–1958. I. kötet, 530.

²⁴ HORVÁTH Bálint: Horváth Márton politikai pályája. *Múltunk*, 2017/3., 112–123.

²⁵ Ogyn. 1953–1958. II. kötet, 1167.

A mindösszesen négy belpolitikai tematikában mutatkozik látványosabb átrendeződés: bár a parlamentben szereplők továbbra is érintettek kulturális kérdéseket, az oktatás, a kultúra és a vallás kérdései nem emelkedtek ki. A „kulturális forradalom” ügye ebben a ciklusban már nem tekinthető súlypontnak az újságíró képviselők által érintett témák között. Mihályfi 1955 novemberében, tehát a Rákosi-féle átmeneti visszarendeződés idején hosszan méltatta a népfőnt átfogó – a választásoktól a termelő munkán át a kulturális nevelésig ívelő – tevékenységét, Parragi pedig 1954 januárjában az igazságszolgáltatás kérdéséről, az év szeptemberében, a tanács törvény módosításakor a tanácsok munkájáról beszélt, 1957 májusában pedig Kádár miniszterelnöki beszámolójához több ponton is hozzászólt, és a nemzetközi helyzet elemzése mellett a forradalom utáni belpolitikai viszonyokra is kitért.

A megelőző ciklushoz képest – bár bizonyos tartalmi elemek, stílári fordulatok megőrződtek – jelentős tartalmi változások is kitapinthatók. A külpolitikai ügyek tárgyalásánál központi rendezőelv maradt a hidegháborús szembenállás, de a fekete-fehér, merev szembeállításon alapuló elemzéseket, a két társadalmi rendszer lényegének összevetését felváltotta a nemzetközi helyzet elemző bemutatása. Ez nem jelenti azt, hogy ne pártos vagy marxista helyzetelemzéseket adtak volna az országgyűlés újságírói, ám az előző ciklusbeli béke, békeharc helyett a központi fogalmak immár az enyhülés, a leszerelés és az atomfegyver lettek. Ezekben az elemzésekben továbbra is a Szovjetunió, illetve a szocialista tábor jelent meg kapcsolatkereső, konstruktív félként, az USA, a nyugati politikai-gazdasági elit pedig az elzárkózó, a megegyezést elutasító szereplőként.

Az enyhülés sajátos dimenziójaként jelent meg a nemzetközi kulturális érintkezés. A megszólaló újságírók ekkor nemcsak a szocialista országok közti bővülő kapcsolatokat hangsúlyozták, hanem az 1953 után újrainduló kelet–nyugati érintkezések magyar vonatkozású példáit is.²⁶ Barcs a magyar könyvkiadás adataival igyekezett igazolni, hogy a kormányzat nyitott az értékes nyugati kultúrára.²⁷ A továbbra is a művelődési tárcánál szolgáló Mihályfi azt emelte ki, hogy a desztalinizáció (nyilvánvalóan a kifejezést nem használta) a szocialista országok közti kulturális kapcsolatok természetét is átalakította, az érintkezések tömegesebbé válnak, a kulturális cserében érintett intézmények pedig önállóbbak lesznek.²⁸

Elsősorban Parragi megszólalásaiban érhető tetten az enyhülés és a kulturális diplomácia sajátos hozadéka, a nyugati tömböt kettéosztó, Európa közös vonásait hangsúlyozó, az európai és az amerikai kultúra hagyományos törésvonalát kihasználó törekvés. Parragi több ízben is az európai kultúra közös gyökereit, Európa vasfüggönyön átívelő összetartozását emelte ki – ami a nyugat-európai értelmiség amerikai tömegkultúrával szemben kritikus alapállásával is találkozott. „A civilizációban benne foglaltatik a párizsi Notre Dame éppen úgy, mint az egyszerű falusi templom, a moszkvai Tretyakov-képtár (sic!) éppen úgy, mint a Louvre, vagy a British

²⁶ L. erről TAKÁCS Róbert: Nyitottság és zártság dilemmái – kulturális érintkezések a külfölddel és a Nyugattal. *Századok*, 2014/6., 1493–1494.

²⁷ „1946 januárjától 1955-ig 687 angol nyelvből fordított mű jelent meg Magyarországon, több mint 4 millió 2 százezer példányban, míg a francia nyelvből fordított művek száma 415, összes példányszámuk pedig 2 millió 5 százezer volt.” – Barcs felszólalása Hegedűs András kormányfő külpolitikai beszámolója kapcsán (1956. február 8.). *Ogyn*. 1953–1958. II. kötet, 1146.

²⁸ Mihályfi felszólalása a minisztertanács elnöke beszámolójának vitájában (1955. november 16.). *Ogyn*. 1953–1958. II. kötet, 1000.

Museum, a firenzei Uffizi-képtár, a Vatikán szobor- és festménygyűjteménye” – hirdette 1954 júniusában.²⁹ Egy évvel későbbi beszédében a közös európai örökséget az amerikai hidegháborús politikával szemben fogalmazta meg: „ha Európára gondolunk, akkor mi nem az amerikai imperializmus gyarmatát akarjuk látni Európában. Mi az európai kultúra és civilizáció igazi nagy szellemi bázisait az európai kultúra remekműveiben, katedrálisokban, múzeumokban, könyvtárakban és történelmi nevezetességű helyekben látjuk.”³⁰

1956 után azonban a forradalom leverése, az 1963-ig napirenden tartott magyarkérdés nyomán Magyarország nemzetközileg elszigetelődött, így a magyar külpolitika mozgástere a Hruscov idején továbbra is érvényes enyhülési politika megvalósításában jelentősen lecsökkent. Szintén Barcs volt az, aki ennek egyik aspektusaként a forradalom leverése után úgy állította be, mintha az amerikai kormány indokolatlanul szorítaná vissza a magyar–amerikai általános viszony részeként a kulturális érintkezéseket. „De azt nem értem, hogy mi köze mindehhez a Magyarország területén elesett amerikai hősöknek, vagy mi köze van Longfellownak, a 150 évvel ezelőtt született és valóban halhatatlan amerikai poétának. Nem értem, miért maradt távol az amerikai követség az amerikai hősök tiszteletére rendezett ünnepségünktől, és miért nem képviseltette magát a Longfellow emléke előtt tisztelgő ünnepélyen” – írta 1957 tavaszán,³¹ amikor a két ország viszonya a mélyponton volt, és bármiféle amerikai részvétel amerikai vonatkozású kulturális rendezvényen a Kádár-kormány Washington általi elismerése felé mutató gesztusként értékelődött volna.

Parragi igazságszolgáltatással kapcsolatos 1954-es beszéde azt mutatja, hogy a nálunk náluk, az „akkor-és-most” jellegű éles szembeállítások is csak fokozatosan szorultak vissza. A bírósági szervezetről szóló törvény 1954. januári vitájában a Horthy-kor reakciónak nevezett bíróságainak, valamint az Egyesült Államok igazságszolgáltatását mutatta be a szocialista joggyakorlat teljes ellentétéként. E keretben hivatkozott a Horthy-kor sajtópereire mint a bírósági döntések politikailag egyik leginkább motivált területére.³²

Sajátos régi-új eleme lett az országgyűlési munkának az interpelláció, amelyre 1956 nyarán nyílt újra lehetőség.

„Az interpelláció gyakorlati bevezetése nagy segítség a képviselőknek ahhoz, hogy közérdekű panaszokat, ügyeket itt az országgyűlésben közvetlenül elintézhessék, mert az ilyen közérdekű interpellációkból világosan meg lehet látni, hogy melyek azok a problémák, amelyek foglalkoztatják az ország lakosságát. Az interpellációkból tanulhatnak a miniszterek, s maga a minisztertanács is. Ezért örömmel kell üdvözölni, hogy már ezen az ülészakon képviselőtársaink közül számosan jegyezték be interpellációt”

²⁹ Parragi felszólalása az 1954. évi állami költségvetés, az 1954. évi költségvetés és az 1953. évi állami költségvetés végrehajtásáról szóló törvényjavaslat együttes tárgyalásán (1954. június 16.). Ogn. 1953–1958. I. kötet, 252.

³⁰ Parragi hozzászólása Hegedűs kormányfőnek a varsói értekezletről adott beszámolójához (1955. május 25.). Ogn. 1953–1958. I. kötet, 935.

³¹ Barcs felszólalása az 1957. évi népgazdasági terv, az 1957. évi állami költségvetés és az 1957. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslat vitáján (1957. június 4.). Ogn. 1953–1958. II. kötet, 1877.

³² Parragi felszólalása a Magyar Népköztársaság bírósági szervezetről szóló törvényjavaslat tárgyalásán (1954. január 22.). Ogn. 1953–1958. I. kötet, 102–108.

– vezette fel Apró Antal a kormány nevében az új fórumot az „építő kritikai szellem” és a miniszterek országgyűlés előtti felelősségének növekedése ígéretével.³³ Parragi azt emelte ki, hogy az „interpellációk bevezetése [...] valóban megteremti az élő kapcsolatot a nép és az országgyűlés között.”³⁴

Két újságíró ekkor, 1956. augusztus 3-án három miniszterhez is fordult: Barcs rögtön két minisztert is ‘kérdőre vont’: a pénzügyminisztert a nyugdíjak késedelmes folyósítása miatt (konkrétan azért, mert a nyugdíjba vonulás és az első nyugdíjfolyósítás között túl hosszú idő telik el), az élelmiszeripari minisztert pedig a kenyér rossz minősége miatt. Mindkettő klasszikus hétköznapi gond, olyan ideológiai töltet nélküli állampolgári panasz, amelynek Barcs képviselőként adott nyomatékot. A vallási ügyekkel, az állam és az egyház viszonyával korábban is sokat foglalkozó Parragi viszont egy ideológiai kérdésben is felemelte szavát, amely a vallásos állampolgárok alkotmányos jogait érintette. A hittan-beiratkozások korlátozásának, akadályozásának, az ezzel kapcsolatban tapasztalt hatalmi presszióknak az orvoslását kérte a kormánytól.

Az újságírás kérdései konkrét joganyagról szóló vita kapcsán nem merülhettek fel ebben a ciklusban, hiszen sajtóról, médiáról vagy ezek irányításáról szóló törvény nem született. Alkalmat adhatott volna erre a Tájékoztatási Hivatal felállításáról szóló 1954. márciusi döntés, ám a nyilvánosság irányítása nem tartozott a nyilvánosan tárgyalható kérdések körébe, a hivatalt a minisztertanács titkos 2015/1954. (MT) számú határozatával hívták életre.³⁵ Így 1956 előtt az újságírásra, a sajtó működésére is csak elszórt utalások hangzottak el a parlamentben ülő újságírók részéről.

A hidegháborús enyhülésért tett magyar erőfeszítéseket nyugtázta Barcs, hangsúlyozva, hogy a tények „csattanós választ adnak a »vasfüggöny«-legenda terjesztőinek. Íme az egyik példa: 1955-ben 570 külföldi újságíró járt Magyarországon. Ebből 185 a baráti országokból jött, és 385 – tehát a többség – a nyugati államokból.” Az efféle nyitás propagandacélokat szolgált, amittől a desztalinizáció kezdetén ugyanazt várták, mint az 1950-es évek végén, 1960-as évek elején, a kádári konszolidáció idején: azt, hogy a nyugati tudósítók által feltételezettnél jobb helyzet majd a korábbinál pozitívabb hangvételű beszámolókat szül.

„Nem ringatjuk magunkat hamis illúziókban, és nagyon jól tudjuk, a burzsoá újságok és hírszolgálati irodák nem azért küldik ide munkatársaikat, hogy azok cikkeikben a szocialista rendszer fölényét bizonygassák és méltassák. A nyugati újságírók közül azonban többen nem tudnak szabadulni az itt szerzett élmények hatása alól, ezért cikkeikben fel-felbukkan az elismerés hangja.”

³³ Apró Antal felszólalása (1956. augusztus 2.). Ogyn. 1953–1958. II. kötet, 1568.

³⁴ Parragi interpellációja a minisztertanácshoz a hitoktatás tárgyában (1956. augusztus 3.). Ogyn. 1953–1958. II. kötet, 1636.

³⁵ TAKÁCS Róbert: A Rákosi-kor sajtója. In: PAÁL Vince (szerk.): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914–1989*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 402.

Éppen ezért Barcs azokat a nyugati tudósítókat bírálta, akik nem mentek át ezen a „pozitív változáson”.³⁶ 1956-ban pedig az amerikai légballonos propagandaakciók³⁷ elítélésére is sor került az országgyűlésben.³⁸ Barcs ez alkalommal is élt az újságíró képviselők felszólalásaiban továbbra is szívesen alkalmazott eszközzel: nyugati sajtótermékeket idézve támogatta meg érvelését, vagy azt húzta alá, hogy a „józanabb, önkritikusabb” nyugati hangok is a szocialista tábor igazát erősítik meg. Ez alkalommal a *The Manchester Guardian*nek a légballonok közlekedési veszélyeiről írt véleményét idézte.³⁹

Ez nem jelenti azt, hogy az újságírás, a média és a hatalom viszonya, a nyilvánosság működése ne egyik központi kérdése lett volna ezeknek az éveknek. A desztalinizáció szinte minden aspektusa megkerülhetetlenül vetette fel a nyilvánosság kérdését, hiszen az addigi politika átértékelése, a korábbi döntések megkérdőjelezése, a politikailag motivált perek felülvizsgálata mind-mind nyilvános vitát követelt (volna). 1954 őszére az újságírók körében is előrehaladt az erjedés, a *Szabad Nép* mellett más szerkesztőségek tagjai, elsősorban kommunistái lázadtak a puszta végrehajtói szerepkör ellen.⁴⁰ Az 1955-ös visszafordulás ezért személycserékkel is járt, ám a XX. kongresszus után ezek a viták újult erővel lobbantak fel: a Petőfi Kör sajtóvitája 1956. június 27-én nyilvánvalóvá tette, hogy az újságírók többsége kritikus a rákosista vezetéssel szemben, új, egyenlő(bb) viszonyt követel magának a pártvezetéstől.⁴¹

1956 októberének végén pár napra visszatérni látszott a koalíciós időszak pluralizmusa, az újságírók és írók pedig az ellenállás, a november 4. utáni sztrájk révén a legerősebb értelmiségi tiltakozó csoportot adták, amit a hatalom csak a sajtó irányításának kormányzati központosításával, a Tájékoztatási Hivatal újbóli megszervezésével, illetve a MÚOSZ autonómiájának felfüggesztésével tudott megtörni. A forradalom utáni másfél évben sor került az emigrációba kényszerült, ott lapokat kiadó újságírók elítélésére, Kádár pedig a parlamentben is kifejtette a sajtó és a hatalom általa elfogadható viszonyát, vagyis azt, hogy a sajtó alárendelten, a politika szolgálatában, annak segítőjeként működjön, ne pedig kritikusaként, örkutyszerezepben.

„Beszéltem az újságírókkal. Azok vitakoztak, hogy több szabadságot, meg hogy bírálni lehessen. Mondtam nekik: nem jó munkamegosztás ez. Micsoda dolog az, hogy a kormánynak csak az a feladata, hogy hibákat kövessen el, s az újságírónak az a feladata, hogy ezt megírja. (Derültség.) Én erre nem akarok életfogytiglan berendezkedni.”⁴²

³⁶ Barcs felszólalása Hegedűsnek a kormány külpolitikájáról adott beszámolójához (1956. február 8.). Ogy. 1953–1958. II. kötet, 1145.

³⁷ BORHI László: *Magyar–amerikai-kapcsolatok 1945–1989. Források*. Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 2009. 41.

³⁸ Horváth Márton hozzászólása Hegedűsnek a kormány külpolitikai tevékenységéről adott beszámolójához (1956. február 8.). Ogy. 1953–1958. II. kötet, 1140.

³⁹ Barcs felszólalása Hegedűsnek a kormány külpolitikájáról adott beszámolójához (1956. február 8.). Ogy. 1953–1958. II. kötet, 1146–1147.

⁴⁰ L. erről TAKÁCS Róbert: Újságírói szerepfelfogások 1954 és 1956 között Magyarországon. *Médiakutató*, 2006. tél, 7–24.

⁴¹ A sajtóvita anyagát közli: HEGEDŰS B. András – RAINER M. János (szerk.): *A Petőfi-kör vitái. Partizántalálkozó – sajtóvita*. Budapest, 1956-os Intézet – Múzsák, 1991.

⁴² Kádár János beszéde az országgyűlésben (1957. május 11.). Ogy. 1953–1958. II. kötet, 1794.

3. Újságírók a klasszikus kádári évtizedek parlamentjeiben

3.1. Újságírók-képviselők – a személyi kontinuitás évtizedei

A magyar újságírók, akik között számosan – mindenekelőtt a politikailag aktív, elsősorban a *Szabad Néphez* kötődő zsrnaliszták – 1954 és 1956 decembere között a nyilvánosság megreformálásának, a magyar belpolitika desztalinizálásának legfontosabb követelői között voltak, 1956 után évtizedekig nem jutottak újra kiemelkedő politikai szerephez. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetése sikeresen állította vissza – konszolidálta – az állampárt hatalmi monopóliumát. Az újságírói ellenállás megtöréséhez szükség volt a MÚOSZ autonómiájának 1957. januári felfüggesztésére, az újságírók egzisztenciális fenyegetettségére is. A Nagy Imre, illetve a forradalom, a szovjetellenes szabadságharc mellett kitartók súlyos megtorlás áldozataivá váltak, vagy emigrációba kényszerültek. Végül minden újságírónak igazoló bizottság elé kellett állnia, amely döntött arról, hogy ki maradhat meg szakmájában, és ki kényszerül elhagyni a pályáját.

A hatalom konszolidálásának fontos lépcsője volt az 1958-as országgyűlési választás, amelyet november 16-án tartottak, vagyis a magyarországi média szemszögéből nézve az 1958-as sajtóhatározat és a MÚOSZ újjáalakítása után.⁴³ 1958 nyarára a sajtó irányítása – a területért felelős Szirmai és Darvasi István pártközpontba helyezésével – szintén visszakerült a Központi Bizottsághoz (KB). Így nem volt akadálya annak sem, hogy a Hazafias Népfront listáján újságírók is bekerüljenek az országgyűlésbe, összesen kilencen – bár közülük aktív újságírónak mindössze három képviselőt tekinthetünk: Barcsot, az MTI vezérigazgatóját, Mihályfit, az 1957 szeptemberében újraindított *Magyar Nemzet* főszerkesztőjét, valamint Parragit, a *Hétfői Hírek* főszerkesztőjét. Mindhármuk komoly 1945 utáni politikai múlttal is rendelkezett, bár ekkor egyikük sem volt párttag, hanem a párt úgynevezett szövetségi politikájának voltak kitüntetett alakjai. További három képviselő az újságírást tartotta eredeti foglalkozásának, ám őket már politikusként vehetjük számításba: Kállai miniszterelnököt, az 1959 augusztusában elhunyt Révait, a KB tagját, valamint Szirmait, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetőjét, 1959-től ideológiai titkárát. Negyedikként megemlíthető Fehér Lajos, aki 1956 novemberében szerkesztőként belebukott a *Népszabadság* és az Ideiglenes Politikai Bizottság közti küzdelembe,⁴⁴ és a pártlap szerkesztőségének sztrájkja után mezőgazdasági vonalon dolgozott tovább. Szakasits Árpádot pedig MÚOSZ-elnökként – és hajdani *Népszava*-szerkesztőként – sorolhatjuk az újságírók közé. Kilencedikként említhető Mesterházi Lajos, aki 1958-ban az *Élet és Irodalom* főszerkesztője volt, ám őt ezzel együtt íróknak soroljuk be, ezekben az években is írói munkássága állt előtérben.

A következő ciklusban – két elhalálózás ellenére (Parragi és Révai) – ezen a szinten maradt az újságírók száma. Megőrizhette mandátumát a gyakorló újságíró politikusok közül Barcs és

⁴³ A MÚOSZ elnöke a magára sem újságíróként tekintő Szakasits Árpád lett, és a Politikai Bizottság is világossá tette, hogy az újjáalakított MÚOSZ-ra a pártvezetést támogató szatellit szervezetként van szüksége. „Nem baj, ha 1-2 évig nem tekintik saját fészüknek a MÚOSZ-t a nem kommunisták. Meg kell értetni, hogy a párt vezet” – jelentette ki Kádár a vitában. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1958. május 13-ai üléséről. MNL OL 288. f. 5/63. ó. e.

⁴⁴ SIPOS Levente: A *Népszabadság* letiltott cikke 1956 novemberében. *Múltunk*, 1992/1., 131–144.

Mihályfi, a politikus újságírók közül pedig Kállai, Szirmai és Szakasits. Sajtóban betöltött vezető pozíciója révén tekinthető újságírónak a budapesti pártbizottságból áthelyezett Kelen Béla,⁴⁵ aki 1962 után két évtizedig az *Esti Hírlap* című ‘szocialista bulvárlapot’ irányította, a szintén 1962-ben a mind jelentősebb orgánummá váló Magyar Rádió és Televízió élére kinevezett KB-tag Tömpe István, az Agitációs és Propaganda Osztályt vezető Darvasi, valamint a KB központi lapjának, a *Népszabadságnak* a főszerkesztője, Komócsin Zoltán. A sajtóhoz kötődött továbbá a Népszava Lapkiadó Vállalat igazgatója, Galló Ernő is. Az egyetlen nem vezető, gyakorló újságíró a népfront listáján Wessely Jánosné, a Magyar Rádió és Televízió munkatársa volt, ám ő képviselőjelöltként végül nem került be az országgyűlésbe.

Az 1967-ben megváltozott választási rendszer egyéni körzetekre épült. Bár ezek többségében továbbra is a népfront egyetlen jelöltje ‘közül’ lehetett választani, a törvény nem zárta ki a többes jelölést sem, amire ebben az évben mindössze kilenc, 1971-ben negyvenkilenc körzetben került sor. A következő három választást, 1971-ben, 1975-ben és 1980-ban ugyanezen szabályok szerint rendezték meg. Az újságírók jelenléte és személye pedig – a létszám folyamatos csökkenése mellett – nagyfokú állandóságot mutatott. Barcsot, Kelent, Darvasit és Kállait egymás után négyszer választották újra, közülük Barcs és Kelen viselt végig sajtóbeli tisztséget, illetve Darvasi 1968-ban a pártközpontból újra sajtóvonalra került, amikor a kormány frissen alapított félhivatalos napilapja, a *Magyar Hírlap* főszerkesztőjének tették meg. A *Magyar Nemzet* vezető újságírója, majd főszerkesztője, Pethő először 1967-ben, majd 1975-ben és 1980-ban is képviselő lett, elődje a népfrontnapilapnál, Mihályfi is további két ciklusban került fel a népfrontlistára, ám utolsó ciklusát nem tudta kitölteni, mert 1972-ben elhunyt. Szintén elhunyt – 1969-ben – Szirmai ideológiai titkár. Mindannyiuknak egyjelöltes körzeteik voltak, tehát 1985 előtt nem kényszerültek még viszonylag tét nélküli megméretésre sem.

1967 és 1971 között tehát már csak nyolc, 1971 és 1975 között hat, majd öt, végül rövid ideig ismét hat, 1975 és 1980 között öt (bizonyos szempontból hét), 1980 és 1985 között öt (avagy hat) újságíró képviselő tevékenykedett. Egy-egy ciklus erejéig vettük figyelembe az alábbi politikusokat, akik hosszabb-rövidebb ideig sajtó-, illetve médiavonalon láttak el pártfeladatot: 1967 és 1971 között Gosztonyi János, majd 1971 és 1975 között Sarlós István mint a *Népszabadság* főszerkesztője, 1974–1975-ben Nagy Richárd, aki a budapesti pártbizottság éléről került a parlamentbe, de 1974-ben átvette a Magyar Televízió irányítását. Gosztonyi és Nagy munkásként, Sarlós tisztviselőként határozta meg eredeti foglalkozását. A tanár végzettségű Réger Antal 1975-ben került a parlamentbe, ahol a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége főtítkáráként a kádári nemzetiségpolitikát reprezentálta. Ugyanakkor évtizedes újságírói pályafutás állt mögötte: 1961 és 1967 között a Magyar Rádió Pécsi Stúdiójának volt munkatársa, utána 1973-ig már a Magyar Rádió központjában, a Külföldi Adások Főszerkesztőségén dolgozott, 1983-ban visszatért a Magyar Rádióhoz, a Politikai Adások Főszerkesztőségére. Nem soroljuk az újságírók közé Horváth Richárdot, aki a népfrontlistán lelkészként – és emellett egy ízben, 1975-ben a *Katolikus Szó* főszerkesztőjeként – szerepelt. Bár a Katolikus Papok Országos Békebizottságának 1956 és 1990 között megjelenő hetilapját már 1959-től ő szerkesztette, nem újságírói minőségben került az országgyűlésbe.

⁴⁵ *Kelen Béla-interjú*. Készítette Murányi Gábor 1987-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 101. sz. 847–856.

Az újságíró képviselők száma 1956 után kilenc és hat között alakult. A kádárizmus évtizedeiben – 1985-ig – az országos sajtó legfőbb vezetőinek bérelt helyük volt az országgyűlésben is: folyamatosan jelen volt a népfront napilapja, a *Magyar Nemzet* főszerkesztője (és Pethő személyében az 1960-as években a vezető munkatársa is felkerült a népfront listájára). Az *Esti Hírlap*, a *Magyar Hírlap* és az MTI vezetője esetében a képviselői hely inkább szólt a szereplők politikai súlyának, mint újságírói tevékenységének. Ők öten a sajtóban és az országgyűlésben is a (tájékoztatás)politikai kontinuitást képviselték. A *Népszabadság* kongresszusi ciklusonként változó felelős szerkesztője több ízben is beült a parlamentbe,⁴⁶ így Komócsin 1963-ban, Gosztorny 1965-ben, Sarlós 1971-ben. Ugyanakkor sem Nemes Dezső 1958-ban, sem Katona István 1975-ben, sem Várkonyi Péter 1980-ban nem jelöltette magát. Berecz János 1985-ös megválasztásakor ugyan a *Népszabadság* főszerkesztője volt, decemberben a nem képviselő Borbély Gábor váltotta, Bereczet pedig a KB ideológiai titkárának nevezték ki. Szintén nem volt állandóan jelen az országgyűlésben az elektronikus média vezetése: Tömpe István, az MRT elnöke csak egy ciklust vállalt, 1963 és 1967 között, Nagy, a Magyar Televízió 1974-ben megválasztott elnöke pedig 1975-ben és 1980-ban már nem volt jelölt, ahogy 1985-ben Kornidész Mihály sem. A Magyar Rádió élén – az 1974-es intézményi szétválasztás után – tizennégy évig álló Hárs István szintén nem.

Ha az utóbbiak ambicionálják, feltehetően találtak volna helyet számukra a népfront listáján, még akkor is, ha a képviselők lajstromának összeállításakor odafigyeltek arra, hogy minden foglalkozási csoport képviselve legyen. Az 5-6 újságíró kevésnek tűnik, de a 10,5 milliós Magyarországon még az egyetlen képviselő is jóval meghaladta a szűk újságírói létszámra arányosan eső parlamenti 'kvótát': a 349 mandátumból az 5 is 1,4%-os arányt jelent egy néhány ezres szakma részéről. Pethő mesélte el, hogy 1967-ben, amikor a korszakban nyolc újságíró került a parlamentbe, akik az első plenáris ülés után a lifteknél Szirmai köré gyűltek, Kádár oda szólt a kis csoportnak: „Te jó isten, hát ennyi újságíró lett képviselő, na, ez is egy jó parlament lett!”⁴⁷

Az újságírók számát gyarapították az egykori újságírók, akik hajdani foglalkozásukat maguk is vállalták. Így a miniszterelnök, majd a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke, Kállai, KB-osztályvezetőként Darvasi, KB-titkárként Szirmai, illetve Révai is újságíróként határozta meg magát. A jelöltek eredeti foglalkozása 1980-ig szerepelt a népfront jelöltlistáin, az utolsó két választás alkalmával már csak az aktuális foglalkozást és beosztást tüntették fel.

Nem vezető újságíró azonban csak kivételesen került az országgyűlésbe, 1985-ben, a kötelező többses jelölésnek és a 'spontán' jelöltállításnak köszönhetően. Az az országgyűlés azonban nem csak emiatt tért el a korábbi ciklusok parlamentjeitől, ami indokolja, hogy a munkáját külön fejezetben tárgyaljuk.

⁴⁶ A *Népszabadság* főszerkesztői posztja első vonalbeli pártmegbízatásnak számított; az újságírói-szerkesztői kontinuitást a főszerkesztő-helyettesi posztot betöltő Rényi Péter jelentette.

⁴⁷ *Pethő Tibor-interjú* (9. lj.) 685.

3.2. 1958 és 1985 közötti évek – a nemzetközi helyzet

Az 1958 és 1985 közötti hat parlamenti ciklus jellegének, működésének hasonlósága miatt ezt a bő két és fél évtizedet együtt tárgyaljuk. Ez időszak alatt az országgyűlés évente néhány ülésszakot tartott csupán, ahol a napirenden a csekély számú törvény mellett mindenekelőtt a kormánytagok beszámolóit szerepelték.

Az újságíró képviselők sajátos módon simultak bele ebbe a szürkeségbe. A hat ciklus során 16 – a magát tanárként meghatározó Régerrel 17 – aktív vagy korábbi újságíró volt jelen a parlamentben, akik e 23 év alatt összesen 54-szer szóltak hozzá napirend szerint tárgyalt kérdésekhez. Mindez mérsékelt aktivitást jelent: egy újságíró képviselőre egy ciklusban átlagosan 1,3 hozzászólás esett. Mindössze két ciklus haladta meg enyhén ezt az átlagot, az 1967–1971-es (1,5) és az 1975–1980-as (1,4), az 1980–1985-ös ciklusban pedig ennél kevesebb, mindössze 1 felszólalás jutott egy újságíróra. A létszám csökkenése mellett ez így is csökkenő mennyiséget jelentett, hiszen az 1960-as években még 12-13 megszólalás volt egy ciklusban az újságírók részéről, 1975–1980-ban már csak 7, 1980–1985-ben pedig mindössze 5.

Az ebben az időszakban legalább három ciklust teljesítő képviselők között Kállai szólalt fel a legtöbbször, összesen tizenegyszer, ám ezek közül tízszer 1975 előtt, hatszor pedig 1958 és 1967 között, amikor kormányfőként még 'hivatából' szerepelt többször, 1971 és 1975 között pedig a Hazafias Népfront elnökeként szólalt meg. Az aktív újságírók közül Mihályfi kilenc, Barcs és Darvasi nyolc alkalommal kapott szót. Mihályfi 1972-es halála miatt csak három és negyed ciklust tudott teljesíteni, így ő tekinthető a legaktívabb újságírónak a magyar parlamentben ebben az időben, igaz, felszólalásainak többségét – összesen ötöt – 1963 és 1967 között tette. Pethő és Kelen nevéhez egyenként öt felszólalás fűződik, ám az előbbinek ehhez három, az utóbbinak öt ciklusra volt szüksége. E hat képviselő jegyezte az 'újságírói' hozzászólások 85%-át.

„Hadd kezdjem egy hivatkozással a sajtó területéről – nem az *Esti Hírlap* hasábjairól, hanem egyik hetilapunkból idéznék. A lap körkérdezt tett fel munkatársainak, miről szeretnének leszokni. A válaszokban természetesen sok emberi gyarlóság, bocsánatos vagy kevésbé bocsánatos káros szenvedély szerepelt” – vezette fel mondandóját az *Esti Hírlap* főszerkesztője 1981 decemberében –, „valamint az egyik szerkesztő frappáns válasza, hogy legszívesebben a nemzetközi helyzetről szokna le. Tudjuk azonban, hogy ez az, ami lehetetlen, könnyebb a nikotínéhségtől gyötrődőnek feladni a dohányzást, mint bármelyikünknek a nemzetközi helyzetet.”⁴⁸ A Kelen által bemutatott függőség tökéletesen visszaköszönt a klasszikus kádári évtizedek mindegyik főszerkesztőjének parlamenti szereplésében. Barcs, Darvasi, Kelen, Mihályfi és Pethő sem tudta megtagadni, hogy külpolitikai újságíró, de legalábbis külpolitikai érdeklődésű szerkesztő. Barcs és Darvasi nyolc-nyolc hozzászólásából hét-hét külpolitikai tárgyú volt, Pethőnek mind az öt, Kelennek pedig ötből négy. Mihályfi volt a legsokoldalúbb, ő kilencből hatszor foglalkozott nemzetközi ügyekkel és három alkalommal mással: gazdasággal, művelődéssel vagy szűkebb értelemben belpolitikával (konkrétan településfejlesztéssel). Mindez persze az össz-

⁴⁸ Kelen Béla felszólalása a külügyminiszter beszámolójához (1981. december 18.). Ogy. 1980–1985. I. kötet, 746.

képre is rányomja a bélyegét: az 54 felszólalás közül 39 fókuszában külpolitikai kérdések álltak, ami az esetek 72%-át jelenti. Ezzel összhangban volt az is, hogy az 'újságírói mag' ciklusokon át tagja volt a külügyi bizottságnak, és aktív szerepet játszott a parlamentáris külpolitikában is, az Interparlamentáris Unió (IPU) keretein belül. A magyar IPU-csoport vezetőségének tagjaiként tehát a magyar külpolitika gyakorlati kivitelezésében is tevőleges szerepet vállaltak.

Belpolitikai – például igazságügyi, alkotmányügyi, kormányzati, tanácsi-községi – ügyekről jóval kevesebbet beszéltek az újságírók a parlamentben, e felszólalások elsöprő többsége az 1970-es évekre esett: a hét alkalom mindössze 13%-os arányt jelent. Sarlósnak jutott például a feladat, hogy az 1971-ben felálló minisztertanács felépítését indokolja az országgyűlésben, Mihályfi arról elmélkedett, hogy Magyarországon a szocialista társadalomban négy – politikailag is – aktív generáció él, érdekeiket egyeztetve egymással, az évtized második felében pedig Barcs a vízgazdálkodás feladataival és lehetőségeivel foglalkozott. Átfogó beszédek is érintettek belpolitikai témákat, de ezek – mindhárom Kállai nevéhez fűződik – olyan kormányfői megszólalásoknak számítottak, amelyek a kormány tevékenységének egészét igyekeztek lefedni.

Ezek mellett két-két esetben a művészet-kultúra, valamint a sajtó és a nyilvánosság kérdései álltak a középpontban, egy esetben pedig gazdasági ügyek. A két kulturális téma egyike az 1958–1963-as ciklus egyik központi politikai kérdésével foglalkozott, az 1961-ben bevezetett oktatási reformmal, és Kállai fejtette ki az országgyűlés előtt. E kérdést egy több témát érintő átfogó beszédében is részletesen taglalta. Az egyetlen művészeti tárgyú újságírói hozzászólást Mihályfi tette 1966 januárjában a költségvetési vitában.

Míndez megfelelt a Kádár-korszak újságírói értékrendjének is: akkoriban nem a belpolitikai, hanem a külpolitikai újságírás jelentette a rangot, azt a területet, ahol egy sajtóban, médiában dolgozó személy elemzőkészségét – természetesen bizonyos cenzurális kötöttségeket tekintve véve – kibontakoztathatta. A *Magyar Nemzet* – Mihályfi és Pethő napilapja – például eleve előbbre vette a külpolitikai híreket. A *Magyarország* nívós, informatív összefoglalókat publikál hetilap a címe ellenére elsősorban külpolitikai profilú volt. Ezzel szemben a belpolitika mint olyan nehezen behatárolható – a gazdaságtól, avagy „szocialista építőmunkától” elválaszthatatlan – területnek számított, ahol az érvényes határozatok és a politika szolgálata jóval határozottabban korlátozta az újságírók mozgásterét, és az önálló elemzésről is sokkal inkább voltak hajlandók lemondani. A külpolitika nagyobb presztízsét az újságírók is igyekeztek viszszaigazolni venni. Kelen 1981 végén például megjegyezte, hogy amikor képviselőként a választókkal találkozik, rengeteg külpolitikai jellegű észrevételt, kérdést, hozzászólást kap:

„Aki előadóként vagy hallgatóként jelen van ezeken a gyűléseken, maga tapasztalhatja, hogy szinte özönlenek a kérdések, s milyen állandó igény van a világpolitika jobb és alaposabb ismeretére. Közvéleményünk érdeklődő figyelemmel kíséri a távoli és a közeli eseményeket. Közvéleményünk értő, nemcsak néz, hanem lát is. A viták során éppúgy szóba kerül az adott olajár vagy kamatszint, mint a különböző rakéták hordtávolsága, a fegyverek kilotonnában mért hatásfoka, kormányok, pártok, vezető politikusok állásfoglalásának elemzése.”⁴⁹

⁴⁹ Uo., 747.

3.3. Terítéken az újságírás kérdései

Kifejezetten újságírára vonatkozó törvényjavaslatot a Kádár-kor országgyűlései 1985 előtt nem tárgyaltak. Az újságírás, a sajtó és a média működéseinek elveit, kereteit nem kormányzati, hanem pártbeli döntések, politikai bizottsági, valamint agitációs és propagandabizottsági határozatok, állásfoglalások fektették le. Egy ilyen alapvető jelentőségű határozatra Kelen is utalt 1968-ban:

„Jó irányú változást hozott a sajtó munkájában a párt Központi Bizottságának 1964. évi határozata a tájékoztatásról (*sic!*). Mindenekelőtt bizonyos felszabadulást, ösztönzést, biztatást kaptak a sajtó munkásai. Tartalmi vonatkozásban sokkal bátrabban tárjuk fel ma az ellentmondásokat. Természetesen örömmel írunk minden sikerünkről, de nem hallgatjuk el a kudarcokat sem.”⁵⁰

Kelen itt a Politikai Bizottság (PB) 1965. június 8-ai tájékoztatási határozatára utalt – vagyis mind az évre, mind a határozatot elfogadó szervre rosszul emlékezett. Sajátos helyzet, hogy a tájékoztatás terén valóban paradigmaváltást kimondó határozat (amely immár tájékoztatási, és nem sajtóhatározatként megjelenő dokumentum, mint amilyeneket az 1958-as és 1959-es PB-határozatokat követően adtak ki) nem kapott nyilvánosságot, még a Vass Henrik szerkesztette határozati gyűjteménybe sem került be, így az országgyűlés több tagja is Kelenről értesülhetett a létezéséről.

Ezenfelül Kelen ez alkalommal a média irányításának alapvető módszeréről, a főszerkesztői értekezletek gyakorlatáról is beszélt. Ezek létét – a sajtóirányítás módszereit – szintén nem tárgyalták nyilvánosan, igaz, Kelen is elég általánosan és elvontan fogalmazott ahhoz, hogy ne nevezze ezeket néven. E fórumokat a szakmai tájékoztatás és az újságírói önállóság garanciáiként, nem pedig az utasítás és számonkérés fórumaiként festette le:⁵¹ „Abban az esetben tudja a sajtó saját feladatát elvégezni, ha a párt és kormány részéről megfelelő információt kapunk, ha megfelelő judíciummal rendelkeznek a szerkesztők és újságírók s ennek következtében saját hatáskörükben is dönteni tudnak a kérdések tálalásában, az új hírek, események ismertetésében.”⁵²

Kelen egy másik sajtóirányítási-diplomáciai ügyet is ‘kifecsegett’ az országgyűlés plénumán, ráadásul egy rendkívül kielezett helyzetben – amikor a magyar álláspont a Varsói Szerződés tagállamain belül elszigetelődött⁵³ – elhangzott külügyminiszteri beszámoló vitáján, 1968. július 13-án. Az *Esti Hírlap* főszerkesztője utalt azokra a tárgyalásokra, amelyek a magyar és csehszlovák sajtóirányítás vezetői, illetve vezető újságírók között zajlottak 1967 során. Ahogy felidézte:

⁵⁰ Kelen hozzászólása a külügyminiszter beszámolójához (1968. július 13.). Ogy. 1967–1971. I. kötet, 1191–1192.

⁵¹ Főszerkesztői értekezletekről l. HEGEDŰS István: Sajtó és irányítás a Kádár-korszak végén. *Médiakutató*, 2001. tavasz, 45–60.; TAKÁCS Róbert: Beavatás, utasítás és számonkérés. Főszerkesztői értekezletek a Kádár-korszakban. 2000, 2011/3., 61–76.

⁵² Kelen hozzászólása a külügyminiszter beszámolójához (1968. július 13.). Ogy. 1967–1971. I. kötet, 1192.

⁵³ FÖLDES György: *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai*, I. Budapest, Napvilág, 2015. 94–96.

„Nagyon érdekesek voltak az ő kérdéseik. Két dolgot vitattak és kérdeztek nálunk: hogyan állunk a demokráciával és a cenzúrával. A demokráciára azt felelték a magyar újságírók, hogy mi azt értjük demokrácia alatt, hogy ott döntsenek, ahol a döntéshez szükséges szakértelem, hozzáértés és a kellő információ adva van. A parlamentben fogadják el a törvényeket, a szakszervezetekben foglaljanak állást különböző bér- és szociális ügyekben, a VIT-re való kiküldést a KISZ vezetősége döntse el, és így tovább minden kérdést a maga helyén, a vállalatok a termelés volumenét, irányát stb. A cenzúra kérdésében azt válaszoltuk, hogy Magyarországon nincs cenzúra. A szerkesztő a felelős, és judíciuma elsősorban a párt politikájának ismeretében és aktív képviselőként leledzik, továbbá a népköztársaság törvényeinek ismeretében és megtartásában. Természetesen van támpontunk. Ez a támpont legalább három olyan kérdés, amihez igazodunk: a munkáshatalom és a párt vezető szerepe, a szocialista tulajdonviszony sértetlensége és gyarapítása és a szocialista szövetségi rendszer ápolása és erősítése.”⁵⁴

A prágai tavasz idején a csehszlovák érdeklődés elsősorban arra irányult, hogyan oldja meg a magyar pártvezetés a viszonylagos ‘liberalizáció’ és megújított tájékoztatáspolitikát mellett, hogy a sajtó irányítása ne csússzon ki a kezéből. Ahogy Kelen válaszából is látszik, a cenzúra kérdésére a magyarországi megoldás az intézményes ellenőrzés helyett a főszerkesztői felelősség elve volt, kiegészítve a káderpolitika és a beavatás garanciáival. Sajátos, hogy augusztus 20-a után a csehszlovák érdeklődés nem halt el, hanem, ha más megközelítésben is, aktív maradt. Ezúttal elsősorban az érdekelte a csehszlovák vezetők, hogyan oldható meg kemény cenzúra és represszió nélkül a sajtó konszolidációja egy 1968-hoz hasonló válság (lásd 1956) után.⁵⁵

A fent említett tájékoztatási határozat még nem regisztrálta a tényt, hogy az 1960-as évek során a televízió országos médiummá vált, így növekvő jelentőségére a pártvezetés is kezdett – ha késve is – ráébredni. A televízióról – mint az úgynevezett kulturális forradalom kiemelkedő jelentőségű eszközéről – két nem tévés újságíró, Mihályfi és Pethő beszélt hosszabban. Mihályfi azt hangsúlyozta, hogy a televízióknak 3-4 millió nézőt kell kulturálisan ellátnia, ami természetesen sok – sokszor igazságtalan – bírálatnak teszi ki:

„a közönség változatos rétegződése jelentkezik, kezdve a falusi nézőktől, akik talán először találkoznak színházzal, filmmel, népszerű tudományos előadással, képzőművészettel a televízió képernyőjén, és végezve a sort az avantgárd művészetek városi, részben talán kicsit snob közönségével, és a földrajzi megosztástól függetlenül a könnyűműfaj kedvelőitől a krimi, a futball, az operett szenedélyes híveitől a klasszikus zene, az opera és a súlyos dráma közönségéig. És az a rétegződés nem egyszer egy-egy emberen belül is jelentkezik. A televízióknak pedig egyetlen képernyőn kell valamennyi igényt kielégítenie.”⁵⁶

⁵⁴ Kelen felszólalása a külügyminiszter beszámolója kapcsán (1968. július 13.). Ogyn. 1967–1971. I. kötet, 1194.

⁵⁵ L. erről TAKÁCS Róbert: A csehszlovák sajtóirányítás a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján, Budapestről nézve. *Médiakutató*, 2008. tél, 69–80.

⁵⁶ Mihályfi felszólalása az 1966. évi költségvetés vitájában (1966. január 27.). Ogyn. 1963–1967. II. kötet, 1439.

Pethő pedig a költségvetési vitában azt hangsúlyozta, hogy a Magyar Rádió és Televízió jelentős költségvetési többletet termel (370,5 millió forintos támogatása mellett papíron 929 milliós költségvetési bevételt biztosított), így növekvő feladatai és a vele szembeni elvárások miatt több költségvetési ráfordítást javasolt elfogadni.⁵⁷ Szintén ‘igénybejelentésnek’, sajtóérdekek képviselőjének tekinthető, hogy Mihályfi a művészetek helyzetéről adott értékelésében kérte számon a hazai képzőművészeti sajtó hiányát:

„Egy friss, mozgékony, a művészeti eseményekkel lépést tartó képzőművészeti hetilapra lenne már régen szükség. Ma csak egy havi folyóirata van a képzőművészeti életnek, amely a kiállításokat is képtelen nyomon követni, mert az úgynevezett nyomdai átfutási ideje, vagyis a kéziratától a nyomtatásig terjedő idő legalább három hónap. Ebben a lapban nem lehet például vitát folytatni, mert a vitaindító cikk után legjobb esetben három hónap múlva jelenhet meg a válasz, és újabb három hónapra a viszontválasz.”⁵⁸

E hat ciklus alatt a posta- és távközlési törvény volt az, amely legalább közvetett módon közelről érintette a sajtót. Ennek ellenére a vitához az előadón kívül mindössze négyen szóltak hozzá – az újságírók közül senki. Előadói beszédében Csanádi György közlekedés- és postaügyi miniszter hangsúlyozta is, hogy postaügyi törvényt 1936, hírközlési törvényt 1888 óta nem tárgyalt az országgyűlés.⁵⁹ A posta kapcsán a lapterjesztés kérdésével csak Galló, a Népszava Kiadó vezetője foglalkozott, a törvény azon pontjából kiindulva, amely a hírlapterjesztést nem pusztán gazdasági, hanem fontos politikai feladatnak mondta: „[A] legjobb politikai munka is hatástalan, ha nem jut el az érdekeltekhez, vagy nem akkor jut el hozzájuk, amikor a legmegfelelőbb hatást tudja elérni” – szögezte le, majd felidézte a lapterjesztés államosításának 13 éves történetét, amelynek során a terjesztett lapok összpéldányszáma 30-32 millióról 70-72 millióra emelkedett, aminek több mint kétharmada a posta révén jutott el az előfizetőkhez. Galló kiemelte, hogy az egyik legfőbb politikai feladat a vidéki lapterjesztés megerősítése, hiszen a városi és falusi lakosság olvasási szokásai jelentősen eltérnek, például a városi családoknak 74%-a, a falusi családoknak csak 40%-a volt napilapolvasó, de ez utóbbi esetében voltak térségek, ahol az arány elérte a 67%-ot, és olyanok is, ahol mindössze 24%-on állt. Galló a vidéki terjesztés javítását a munkaerőhiány ismeretében a szállítás gépesítésével látta javíthatónak.⁶⁰

A legtöbb alkalommal a nyilvánosság kapcsán Magyarország külföldre irányuló, illetve a külföldi sajtó Magyarországgal kapcsolatos tájékoztatásai és propagandája került terítékre. Öt felszólalás is érintette ezeket az aspektusokat, ami az országgyűlésben ülő újságíró képviselők külpolitikai érdeklődését figyelembe véve nem is meglepő eredmény. Az 1960-as években

⁵⁷ Pethő Tibor felszólalása az 1968. évi költségvetés vitáján (1967. december 21.). Ogyn. 1967–1971. I. kötet, 656.

⁵⁸ Mihályfi felszólalása az 1966. évi költségvetés vitájában (1966. január 27.). Ogyn. 1963–1967. II. kötet, 1437–1438.

⁵⁹ Csanádi György felszólalása a postaügyi és hírközlési törvény vitáján (1964. június 25.). Ogyn. 1963–1967. I. kötet, 629.

⁶⁰ Galló Ernő felszólalása a postaügyi és hírközlési törvény vitáján (1964. június 25.). Ogyn. 1963–1967. I. kötet, 639–643.

Barcs még Magyarország növekvő nemzetközi elismertségét hangsúlyozta, amit a nyugati sajtó Magyarországgal kapcsolatos tudósításaival is igazolt: „Óriási, izgalmas, bőséges anyag ez, és hogyha a képviselő elvtársak azt kérnék tőlem, hogy a rendelkezésemre álló cikk-kivágatokat tegyem le a Tisztelet Ház asztalára, akkor egy óriási zsákkal kellett volna ma itt megjelennem.”⁶¹ Barcs első alkalommal 1964-ben, másodsor, utalásszerűen, 1966-ban foglalkozott Magyarország nyugati megítélésével.⁶² A sajtóirányítás azonban már az évtized legelején regisztrálta a nyugati sajtó megváltozó attitűdjét,⁶³ és arra az álláspontra jutott, hogy érdemes megmutatni az országot a nyugati tudósítóknak és turistáknak is, hiszen tapasztalataik bizonyosan pozitívabban lesznek előzetes várakozásaiknál.

A hatvanas évek második felében viszont a hangsúly áttevődött az aktív magyar külpolitikát segítő ‘országpropagandára.’ Mind Mihályfi,⁶⁴ mind Pethő azt emelte ki, hogy a külföldi propaganda a költségvetési ráfordításokhoz képest erőn felül teljesített. Pethő sürgette, hogy az írásos anyagok mellett az audiovizuális propagandát is erősítsék, amihez többletforrásokat javasolt átcsoportosítani.⁶⁵ Pethő több olyan szervezetet is felsorolt, amely ilyen jellegű tevékenységet végzett, a Külügyminisztérium Sajtóosztálya mellett minisztériumoktól kezdve az MTA-n át tömegszervezetekig. Az országpropaganda irányítására e ciklus végén, 1971 májusában jött létre a Tájékoztatót Koordináló Bizottság.⁶⁶

Az ötödik nemzetközi aspektusokat érintő említés időben és témában is eltért a fentiekől: az 1980-as években Darvasi, a *Magyar Hírlap* főszerkesztője utalt a nemzetközi szinten folyó tájékoztatói versenyre és egyenlőtlenségekre a MacBride-jelentés⁶⁷ alapján.⁶⁸ Az újságíró képviselők ezenfelül két olyan kérdést is szóba hoztak, amelyek más társadalmi rendszerben alapvetően sajtó-, illetve tömegkommunikációs kérdésként jelentkeztek volna, az államszocialista nyilvánosság keretében viszont más aspektusból merültek fel. Galló hosszan beszélt az egészségügyi felvilágosítás feladatairól, ám a média szerepét nem is érintette – helyette azt fejtette ki, hogy a Hazafias Népfront keretén belüli társadalmi munkában milyen további lehetőségek nyílnak meg.⁶⁹ Kelen pedig a jó hírnév védelmében indított perekre tért ki a Polgári törvénykönyv

⁶¹ Barcs felszólalása a külügyminiszter beszámolójának vitáján (1964. november 20.). Ogy. 1963–1967. I. kötet, 866–867.

⁶² Barcs felszólalása a költségvetési vitában (1966. január 29.). Ogy. 1963–1967. II. kötet, 1586.

⁶³ L. A Tájékoztató Hivatal fordítása a francia kormány főtítkársága dokumentációs igazgatóságának a kelet-európai sajtó és rádió helyzetéről szóló tanulmányáról (1961. március 27.). MNL OL 288. f. 22/1961/7. ó. e.

⁶⁴ Mihályfi hozzászólása az 1967. évi költségvetés vitájában (1967. január 27.). Ogy. 1963–1967. II. kötet, 1994.

⁶⁵ Pethő hozzászólása az 1968. évi költségvetés vitájában (1967. december 21.). Ogy. 1967–1971. I. kötet, 655–656.

⁶⁶ Előterjesztés a kormánynak a külföldre irányuló propagandamunka állami irányításáról és koordinálásáról (1971. február 15.). MNL OL XIX-A-24b 52. doboz.

⁶⁷ Az ún. MacBride-jelentést 1980-ben publikálta a UNESCO. Az ír politikus által vezetett nemzetközi bizottság 1977 és 1980 között tanulmányozta a nemzetközi kommunikációs rendszer működését. A jelentést magyarul 1983-ban adta ki a Tömegkommunikációs Kutatóközpont.

⁶⁸ Darvasi István felszólalása a külügyminiszter beszámolójának vitájában. Ogy. 1980–1985. II. kötet, 1919–1920.

⁶⁹ Galló felszólalása az 1963. évi költségvetés vitájában (1963. március 25.). Ogy. 1963–1967. I. kötet, 72–76.

1977-es vitájában, ám az akkor újdonságnak számító pertípust nem a sajtó útján elszenvedett sérelmek, hanem munkahelyi jellemzések miatt indították, a felperes dolgozók ugyanis kedvezőtlen színben látták magukat a jellemzésekben.⁷⁰

4. Újságírók az utolsó állampárti parlamentben

4.1. Új képviselők

Az 1958 után érvényesülő trendben jelentős változást hozott az 1985-ös választás, amelyet az 1983-ban megalkotott választási rendszer szerint bonyolítottak le. A legfontosabb változtatás a kötelező többes jelölés bevezetése volt, vagyis ezúttal minden körzetben legalább két jelöltet kellett állítania a Hazafias Népfront jelölőbizottságainak. Ugyanakkor a jelölőgyűléseken lehetőség volt egy harmadik képviselőjelölt támogatására is, amiben az esetek 42,5 százalékában (174 kísérletből 74 alkalommal) jártak sikerrel – valóban ellenzéki jelölt egyetlenegy helyen sem.⁷¹ Ugyanakkor létrehoztak egy 35 fős országos listát, amelyen vezető politikusok tényleges megmérést nélkül is bekerülhettek a parlamentbe. Ezen az országos listán szerepelt Kállai, valamint Barcs, ekkor már mint az MTI nyugalmazott vezérigazgatója. Nem szavaztak azonban bizalmat a választók három ‘állandó’ tagnak, Darvasinak, Kelennek és Pethőnek.

Közülük ekkor már egy sem volt aktív főszerkesztő: Pethőtől a *Magyar Nemzetet* – ‘példátlan’ módon párttagként – 1983-ban Soltész István, a Tájékoztatási Hivatal addigi elnökhelyettese vette át, Kelent ugyanebben az évben Paizs Gábor váltotta az *Esti Hírlap*nál, a *Magyar Hírlapot* pedig 1984-től már nem Darvasi, hanem a Tájékoztatási Hivatal korábbi elnöke, Bajnok Zsolt szerkesztette. A generációváltásként is értelmezhető, egyben a tömegtájékoztatás kulcspozícióinak eszmei-ideológiai megerősítését célzó intézkedéssorozat után tehát a pártvezetés nem ellenezte a régi főszerkesztők újabb politikai szerepvállalását, de vereségüket, a parlamenti ‘generációváltást’ nem is fájlalta.⁷²

Mindháromuk körzetében pótválasztásra került sor, vagyis egyik jelölt sem kapott az első fordulóban abszolút többséget. Pethő Tibor egy ‘sajtós’ körzetben maradt alul Fillő Pállal, az Athenaeum Nyomda csoportvezetőjével szemben, ebben a belvárosi körzetben tehát ‘sajtómandátumot’ osztottak. Darvasi helyett Zahumenszky József BKV-vezérigazgató kapott bizalmat, ahogy Kelent is egy szocialista vállalatvezető, az Elektromos Művek vezérigazgató-helyettese, Börcsök Dezső előzte meg. A hivatalban lévő főszerkesztők közül Soltész sem került be a parlamentbe: a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanszékvezetőjével, a reformpárti Szabó Kálmánnal szemben maradt alul. Ahogy az I. kerületben sem az új MTI-vezérigazgató Burján Sándor nyert, hanem Horváth Jenő, a Budapesti Ügyvédi Kamara elnöke. Győzött

⁷⁰ Kelen felszólalása a Polgári törvénykönyv vitájában (1977. szeptember 29.). Ogn. 1975–1980. I. kötet, 1231.

⁷¹ FEITL István (szerk.): *Parlamenti választási kampányok Magyarországon*. Budapest, Napvilág, 2016. 302.

⁷² MURÁNYI Gábor: „Döntésre érett kádercserék”. *Beszélő Online*, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/%E2%80%99Edontésre-erett-kadercserék%E2%80%9D>

ugyanakkor országos orgánum vezetőjeként a pártközpont Agitációs és Propaganda Osztályáról a *Népszava* élére helyezett Fodor László – vidéken, Sátoraljujhelyen –, valamint a Magyar Filmhíradó főszerkesztője, Bokor László.

A kötelező kettős jelölés 1985-ös alkalmazása ugyan nem adott lehetőséget ellenzéki jelöltek állítására (nemhogy megválasztására), de alkalmat teremtett régi káderek, a hatalom egyes reprezentánsainak ‘elutasítására’. Ez történt az évtizedekig képviselőként szereplő volt főszerkesztőkkel, de a Lakatos Ernő, a Tájékoztatási Hivatal elnöke nevével fémjelzett vonalat reprezentáló új médiavezetőkkel is. Az előbbieket esetében azt is feltételezhetjük, hogy a választók és a pártvezetés is a nagyobb lobbierőt képviselő, a helyi érdekek felkarolásában többet ígérő, fiatalabb, energikusabb, a gazdasági életből érkező jelölteket látták szívesebben.

A protestszavazás leginkább a Csongrád megyei 5. számú választókörzetben volt tetten érhető. Itt a ‘spontán jelöltként’ harmadikként induló, a helyi televízióban dolgozó – párttag – szerkesztő-riporter Király Zoltán a pótválasztáson a szavazatok 81,3%-át szerezte meg. Az eredményeket közlő *Népszabadság* – kivételként – a másik jelöltet nem is sorolta fel, aki nem más volt, mint Komócsin Mihály, a megyei PB márciusban visszavonult első titkára. 1985-ben Király győzelme abból a szempontból nem volt kivételes, hogy ezúttal szóhoz és mandátumhoz juthattak vidéki újságírók és a sajtó másod-harmadvonalában dolgozók is. Így Kecskeméten a 41 éves Sztrapák Ferencet, a *Petőfi Népe* főszerkesztőjét, Csongrád megye 10. körzetében pedig Eke Károlyt, a Magyar Rádió főmunkatársát is megválasztották. Ilyesmire utoljára 1949-ben volt példa. A sajtóhoz-lapkiadáshoz kötődött a fentiekén túl Csöndes Zoltán, a Szikra Lapnyomda vezérigazgatója. Kilencedik újságíróként a veterán külpolitikai szakértő, az 1960 után *New Hungarian Quarterly* című, magyar külpolitikai célokot szolgáló folyóiratot szerkesztő Boldizsár Iván került be a parlamentbe: a 74 éves Boldizsárt 1986 márciusában választotta meg az országgyűlés a népfront országos listáján megüresedett egyik helyre, amely aztán 1988 decemberében, Boldizsár halálával újra megüresedett.

„[E]z a Parlament politikai jogalkotási szerepzavarral küszködik; politikai legitimitása mindvégig kétségbe vonható volt a pártok többsége által. A jogalkotási szerepzavar azonban meggyőződés szerint inkább abból fakad, hogy ez a parlament az utóbbi fél-egy évben végre elkezdett valóban dolgozni, úgy, ahogy az egy demokratikus viszonyok között működő parlamenthez illenék” – mondta az egyik új képviselő, Király a ciklus végén, 1990 márciusában.⁷³ Azt, hogy a pártállami látszatparlament a ciklus második felében ‘feléledt’: előbb a kormányzat komoly struktúraátalakító reformjai, majd az MSZMP és az újonnan és újjáalakult pártok közt folyó tárgyalásokon elfogadott megállapodások alapján a jogszabályokról valódi vitákat folytatott, a szakirodalom mélyen feltárta, és az újságíró képviselők aktivitása, néhányuk megnövekedett számú szereplése, sőt a parlamenttel kapcsolatos reflexióik alapján is igazolható. Ugyanakkor a parlament megváltozott jellege már abból kitűnik, hogy milyen hivatalos funkciót láttak el, milyen parlamenten belüli formációhoz tartoztak. A korábbi parlamentekben is rendre láttak el bizottsági tisztséget újságírók – többségük a külügyi bizottság tagja volt, de előfordult jogi vagy kulturális bizottsági tagság is. Bizottsági tagságot természetesen 1985 és 1990 között is viseltek a parlamentben ülő újságírók, de abban a külügyi bizottságnak már nem volt kitüntetett jelentősége.

⁷³ Király Zoltán felszólalása (1990. március 1.). Ogyn. 1985–1990, V. kötet, 6712.

A változást elsősorban a képviselői csoportok megalakulása jelentette. A képviselők területi alapon korábban is csoportosultak, így előfordult, hogy az egyes megyék képviselői találkoztak, előzetesen egyeztették a helyi érdekeket. 1989-ben megjelentek szakterületi alapon, ügyek mentén szerveződő képviselőcsoportok. A tömegtájékoztatási csoport megalakulását 1989. május 10-én jelentették be. A hétagú csoport fő feladatának egy új sajtó- és médiatörvény megalkotását tartotta. Tagjai Réger, Fodor, Eke, Király, Bokor, Sztrapák és Csöndes voltak.⁷⁴ A parlament vállalkozói csoportjának létrejöttét Morvay László jelentette be 1989 szeptemberében. Céljuknak tekintették „azon gazdaságpolitikai törekvéseknek támogatását, amelyek a magyar piacgazdaság feltételeinek megteremtését hivatottak elősegíteni”, a teljesítmény-visszatartó hatású törvénytervezetekkel szemben pedig aktív fellépést ígértek. A csoport húsz alapítója közé tartozott Csöndes és Filló is.⁷⁵

Ekkor már politikai alapon – nem sokkal később ténylegesen pártalapon – működő parlamenti csoportok is léteztek. Király két nappal korábban jelentette be az ellenzéki demokraták parlamenti csoportját, amelynek magját az időközi választásokon parlamentbe kerülő Magyar Demokrata Fórum (MDF) képviselői adták, de az MSZMP-ből kizárt Király is csatlakozott hozzá más, párton kívüli képviselők társaságában. Elmondása szerint kitűzött céljuk az MDF politikai álláspontjának képviseletén túl a politikai ellenzék ‘szellemiségének’ megjelenítése és a parlament ellenőrző szerepének erősítése volt.⁷⁶ A független képviselők csoportjának aktívabb parlamenti politizálását Eke jelentette be 1989. szeptember 27-én.⁷⁷ Előfordult, hogy ők – személy szerint Eke – a parlamenten kívüli történelmi pártok indítványát vitték a plénum elé.⁷⁸ Az MSZMP önfeloszlató és a Magyar Szocialista Párt (MSZP) megalakulását kimondó pártkongresszus után MSZP- és MSZMP-csoportok is alakultak, a *Népszava* főszerkesztője pedig a szak szervezeti frakció tagjaként szólalt fel 1989-ben.

4.2. Növekvő aktivitás, változó irányok – a külpolitika csökkenő jelentősége

Az országgyűlés működésének változásait az újságíró képviselők szerepléseinek kvantitatív elemzése is alátámasztja. Az ötéves ciklus idején a 11 képviselő összesen 106 alkalommal szólalt fel a parlamentben, a kérdéseket és az interpellációkat nem számítva. Egy képviselőre tehát a korábbi 1,3 körüli átlag helyett közel 10 (pontosan 9,6) beszéd esett. Ugyanakkor ezen belül nagy eltérések voltak: három újságíró képviselő rendkívüli aktivitást mutatott, ők a „rendszer-váltó parlament” motorjainak tekinthetők: Király tán az egész országgyűlés legtöbbször felszólaló képviselője lett: 39 alkalommal ragadta magához a szót, Filló 25 ízben emelkedett szólásra, Eke pedig 17-szer. Vagyis hármukhoz köthető az újságíró képviselők szereplésének több mint háromnegyede (76,4%).

⁷⁴ Ogy. 1985–1990, III. kötet, 3530.

⁷⁵ Morvay László felszólalása (1989. szeptember 28.). Ogy. 1985–1990. IV. kötet, 4822–4823.

⁷⁶ Király felszólalása (1989. szeptember 26.). Ogy. 1985–1990. IV. kötet, 4665–4667.

⁷⁷ Eke Károly felszólalása (1989. szeptember 27.). Ogy. 1985–1990. IV. kötet, 4775–4776.

⁷⁸ Eke felszólalása (1989. november 22.). Ogy. 1985–1990. V. kötet, 5474.

Túl azon, hogy egyikük sem a nyomtatott sajtót képviselte, kettejük – Király és Eke – kiemelt szerepvállalását segíthette, hogy az elektronikus médiában, akár csak az országgyűlésben, a szóbeli készségeknek kiemelt szerep jut. Ám velük kapcsolatban azt kell mindenekelőtt kiemelni, hogy a megváltozott politikai összetételű országgyűlésben egy-egy képviselőcsoport vezető figurájává váltak: Eke rendszeresen szólalt fel a párton kívüli képviselők csoportjának nevében, Király az ellenzéki demokraták vezérszónokaként lépett fel, Filló pedig 1989 őszétől az MSZP képviselőcsoportjához tartozott.

A mérsékeltén aktív képviselők átlagban évente egyszer szólaltak meg az országgyűlésben: öt alkalommal mondott beszédet Barcs, Sztrapák és Boldizsár. A korábbi időszak 'nyugalma' jellemezte Bokor és Fodor három, Réger és Csöndes két hozzászólását, a Kádár-kor egyik emblemikus politikusa, Kállai a változó viszonyok között néma maradt.

A megszólalások időbeli eloszlása pontos képet ad az országgyűlés átalakuló karakteréről. Az első évek mérsékelt izgalmai – 1985–1986-ban, illetve 1987-ben is 9 felszólalás (az elsöben benne foglaltatnak a sajtótörvény 1986. márciusi vitájának felszólalásai is) – után, 1988-ban már 15 alkalommal kért szót a parlamentben ülő 11 újságíró. 1989 őszre viszont már a rendszer-váltás előkészítésének, az új alkotmánynak és a sarkalatos törvények elfogadásának időszaka volt. Erre az évre esett a megszólalások majdnem fele – 50 alkalom, 47,2% –, 1990-ben pedig mindössze három hónap alatt további 23 felszólalás hangzott el. Minőségi változást jelentett az is, hogy 1989–1990-ben nemcsak támogató hozzászólásokra, hanem éles bírálatokra, bejelentésekre, módosító indítványokra és javaslatokra is sor került.

A felszólalások tematikus megoszlása is gyökeresen átalakult. 1985 előtt rendre külpolitikai újságírók múltatták az időt hosszas nemzetközi áttekintésekkel. Ebben a periódusban viszont az összesen 13 külpolitikai hozzászólás mindössze 13,2%-os arányt jelentett. Ráadásul ezek többsége sem külpolitikai helyzetelemzéssel foglalkozott, hanem gyakran a határon túli magyarok jogaival, elsősorban magyar–román vonatkozásban. E kérdéskör Barcs, Király és Boldizsár felszólalásaiban is hangsúlyosan szerepelt.

A hagyományos érdeklődési irány átrendeződése a bizottsági tagságok alapján is kitűnik. A tizenegy megválasztott képviselő közül négyen kerültek a parlament külügyi bizottságába, mind a négyen a régiek közül: a negyvenes évek óta jelen lévő Barcs és Kállai mellett a harmadik ciklusát megkezdő Réger, valamint a szintén veterán, de képviselőként új Boldizsár. A külügyi irányultságúak számára továbbra is nyitva állt az IPU magyar csoportja, amelynek 1985-ben Barcs lett az elnöke. Ketten kerültek a szintén hagyományosan az újságírói szereppel összhangban álló kulturális bizottságba: Sztrapák és Bokor. A *Népszava* főszerkesztője, Fodor szakszervezeti tisztségének megfelelően a szociális és egészségügyi bizottságot választotta, a vállalatvezető Csöndes a terv- és költségvetési bizottságot. A két legaktívabbnak bizonyuló képviselő közül Filló a jogi, igazgatási és igazságügyi, Király pedig az 1988-ban alakult reformbizottságnak lett a tagja ciklus közben.

4.3. Élénkülő belpolitikai viták

A középpontba az addig kevésbé érintett belpolitikai kérdések kerültek. Az újságíró képviselők az átalakulás szinte minden érdemi kérdéséhez, sőt botránnyához hozzászóltak, így az 1989 őszen előtérben álló ügyekhez: az új alkotmányhoz, a választási rendszerhez, a négyigenes népszavazás

kérdéséhez is, az előtt pedig a bős–nagygyarosi vízlépcső gerjesztett komoly vitákat. A vízlépcső építése szimbolikus üggyé vált a rendszerváltás folyamatában. Az 1977-ben elhatározott nagyberuházás az egypártrendszer működésének, nem demokratikus és nem átlátható döntéshozatalának, a gazdaságtalan működés és a környezetrombolás jelképe lett.

A beruházás elleni tiltakozás az 1980-as évek közepétől politikai üggyé vált. Király már a Grósz Károly vezetésével felálló kabinet kormányprogramjának vitájában felvetette a vízlépcső kérdését,⁷⁹ és nyíltan összekötötte a vízlépcső és a demokrácia ügyét: „ha 1977-ben Magyarországon demokrácia van, akkor ma nem vitázunk a vízlépcsőről. S hogy évtizedekig nem volt demokrácia, ebben szerepe van az itt, ebben a teremben ülők jelentős részének is.”⁸⁰ A képviselők 1988 őszén kaptak miniszteri tájékoztatást a beruházás helyzetéről: a kérdés fontosságát mutatja, hogy huszonnégyen szólaltak fel – köztük Király élesen, támadólag, Barcs pedig békítőleg. A miniszteri válasza további hat hozzászólás érkezett, köztük Királyé és Boldizsáré, 1989 nyarán pedig a vízlépcső-beruházás kapcsán került napirendre első ízben a népszavazás intézménye az országgyűlésben.

A választási rendszerrel kapcsolatban Filló lépett fel aktívan – itt sajátos módon jelentkezett az a feszültség, hogy az ‘életre kelt’ országgyűlés egy rajta kívül álló alkuban, a Nemzeti Kerekasztalon kimunkált, a különböző pártérdekeket összeegyeztetni próbáló, ezért igen bonyolult, a mandátumokat háromféle módon kiosztó (egyéni körzet, megyei lista, országos lista) választási rendszer szentesítésére kellett vállalkozzon, ami pedig szembekerülhetett egyes képviselők meggyőződésével és egyéni érdekével is. „[Ú]gy ítélt meg, hogy teljes körű elfogadása nem egyeztethető össze képviselői lelkiismeretemmel” – mondta a választójogi törvényről Filló, aki Budapest VII. kerületében szerzett mandátumot 1985-ben. Filló az egyéni körzetek számának növelése mellett állt ki, amiben – újraválasztási esélyei tükrében – maga is érdekelt volt. Az angol példa, illetve a magyar alkotmányjogász érvei mellett – miszerint a kialakulatlan pártstruktúra az egyéni körzeteket tenné kívánatosabb – hivatkozott választói akarására is: „Jó néhány választóm, amikor szót váltottunk a törvénytervezetekről, azt mondta nekem, hogy ő inkább el sem megy szavazni, hiszen fogalma nem lesz arról, hogy kire adja le a voksát.”⁸¹ Filló – Királlyal vitázva⁸² – egyéni módosító javaslatot is benyújtott, hogy emeljék az egyéni körzetekben megszerezhető mandátumok arányát kétharmadra.⁸³

A négyigénes népszavazás elsősorban az MDF-csoporttal együtt politizáló Király ügye volt, aki élesen bírálta a négy kérdést tartalmazó népszavazási kezdeményezést.⁸⁴ E vitában már

⁷⁹ Király felszólalása a kormányprogram vitájában (1987. szeptember 17.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 1401.

⁸⁰ Király felszólalása a bős–nagygyarosi beruházás helyzetéről szóló tájékoztató tárgyalásán (1988. október 7.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 2423.

⁸¹ Filló Pál hozzászólása a választójogi törvényről folyó vitában (1989. október 19.). Ogy. 1985–1990. IV. kötet, 5053.

⁸² „Nálunk ma nem az a gond, nem az a legnagyobb gond szerintem, hogy hány egyéni választókerület legyen, hanem az, hogy a demokráciát, amelyet most már a parlament is alkotmányos formába öntött, a demokratikus jogállamnak az intézményrendszerét, a választások útján hogy tudjuk elősegíteni.” Király Zoltán felszólalása a választójogi törvényről folyó vitában (1989. október 19.). Ogy. 1985–1990. IV. kötet, 5099.

⁸³ Filló hozzászólása a választójogi törvényről folyó vitában (1989. október 19.). Ogy. 1985–1990. IV. kötet, 5106.

⁸⁴ Király felszólalása a népszavazásról szóló vitában (1989. október 17.). Ogy. 1985–1990. IV. kötet, 4888.

a következő évben megválasztandó parlament konfliktusai jelentek meg, hiszen a kezdeményezés mögött a Szabad Demokraták Szövetsége és a Fiatal Demokraták Szövetsége állt, tétje pedig a köztársasági elnök megválasztása – és az adott politikai helyzetben személye, Pozsgay Imre – volt. A kérdésre Király a november 26-ára kiírt népszavazás előtt még kétszer visszatért, majd 1990 januárjában – Raffay Ernővel közösen – indítványozta, hogy a köztársasági elnököt közvetlenül válasszák meg.⁸⁵

A belpolitikához képest a többi téma jelentősen elmaradt: csak harmadannyit foglalkoztak az újságíró képviselők a gazdasági kérdésekkel (18 felszólalás, a megszólalások 17%-a), a külpolitikai tárgyú megnyilvánulásokat pedig az ügyrendi jellegű felvetések is megelőzték (15 eset, 14,2%).

A gazdasági jellegű témák jelenléte nem meglepő egy olyan időszakban, amelyben egyrészt az egyik leginkább előtérben álló kérdés a válságkezelés és a stabilizáció volt, amit a költségvetési törvények tárgyalása, módosítása alkalmával rendszeresen vitattak is, másrészt az átmenetet gazdasági-pénzügyi oldalról új jogszabályokkal és intézményekkel is előkészítették, aminek központi elemei közé a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, illetve az adótörvények, a személyi jövedelemadó és az általános forgalmi adó bevezetése sorolható. A gazdasági kérdésekhez azonban szinte csak két újságíró képviselő szolt hozzá: a 18 esetből 10-et a parlament vállalkozói csoportjához (is) tartozó Filló, 5-öt pedig Király jegyzett. Filló rendszeresen foglalkozott adózási és költségvetési kérdésekkel, gazdasági oldalról szolt hozzá a világkiállítás megrendezésével kapcsolatos vitához. Az Állami Vagyonügynökséggel kapcsolatos törvény tárgyalásán síkra szállt a privatizáció demokratikusabb, a dolgozói tulajdont előnyben részesítő változata mellett,⁸⁶ sajátos helyi nézőpontja pedig a lakásgazdálkodási kérdések kapcsán jelent meg, hiszen választókeretében számos tanácsi fenntartású, az Ingatlankezelő Vállalat által kezelt lakás volt. Király felszólalásaiban a válságkezelés, az államadósság – és az azzal kapcsolatos felelősség megállapítása –, valamint az állam indokolatlan kiadásainak (így az állampárt körüli társadalmi szervezetek költségvetésének) csökkentése állt.

A maradék három felszólalás Bokor, Fodor és Boldizsár között oszlott meg, mindegyikük adókérdésekhez szolt hozzá. Bokor és Boldizsár sajátos írói-újságírói szemüvegen keresztül, részletkérdésben nyilatkozott meg: Bokor a Magyar Filmhíradó főszerkesztőjeként az áfatörvény egyetlen paragrafusánál, a szakterületén kért változtatást: javasolta, hogy ne a technika, hanem a tartalom alapján határozza meg a törvény a videófelvetelek adójának mértékét,⁸⁷ Boldizsár pedig – az adóvita általános politikai aspektusait kiemelve – a tervezet kapcsán a szerzői honoráriumok adójának mértékét tette szóvá.⁸⁸ Fodor nem újságíróként, hanem a *Népszava* vezetésével ‘együtt járó’ szakszervezeti vezető szerepében, a szakszervezeti csoport tagjaként megyei szakszervezeti felmérésre és közvélemény-kutatási adatokra hivatkozva kérte az adórend-

⁸⁵ Király felszólalása a köztársasági elnök megválasztásának módjáról (1990. január 23.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 6056–6058.

⁸⁶ Filló hozzászólása az Állami Vagyonügynökséggel kapcsolatos törvény tárgyalásán (1990. január 25.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 6194–6195.

⁸⁷ Bokor László hozzászólása az általános forgalmi adóról szóló 1987. évi V. törvény módosításáról folyó vitában (1988. október 6.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 2344.

⁸⁸ Boldizsár Iván hozzászólása az általános forgalmi adóról és a magánszemélyek jövedelemadójáról szóló törvényjavaslatokról (1987. szeptember 18.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 1457–1459.

szer felülvizsgálatát. Több szempontból is bírálta annak igazságtalanságát, így a progresszív adóztatás teljesítmény-visszatartó hatását, emellett javasolta a gyermekek számának és a családfenntartási költségek érvényesítését az adóban (elsősorban az alacsonyabb jövedelműeknél).⁸⁹

4.4. Ügyrendi viták – a parlament ‘kezd magához térni’

Az ügyrendi kérdésekben elhangzott 15 újságíró képviselői hozzászólás rendkívül magasnak számít, ami a parlament megváltozott szerepével, működésével van összefüggésben. A képviselők kénytelenek voltak kialakítani a megnövekedett jelentőséghez, a gyakoribb üléséhez, az élénkebb vitákhoz illő szabályokat. Az ügyrendi hozzászólásokban is a két legaktívabb sajtóhoz kötődő képviselő járt elől: Király hat, Filló öt ilyen tárgyú felszólalást jegyzett, Eke kettőt, Boldizsár és Réger pedig egyet-egyet.

Az ügyrendi javaslatok egy része az észszerű eljárási rend kialakítását igyekezett szolgálni, különösen azt követően, hogy a parlament munkája jelentősen kibővült. Az 1989 elején életbe lépő új házszabály ezt az évi négy ülészak bevezetésével nyugtázta – mint Réger megjegyezte, ezzel száz százalékkal megnövelve az országgyűlési feladatokat társadalmi munkában ellátó képviselők terheit. Ennek kapcsán említette Réger a képviselői munkát segítő szakértők kérdését, hiszen 1988–1989-ben már olyan gazdasági és politikai-alkotmányjogi ügyeket tárgyaltak, amelyek meghaladták a képviselők kompetenciáit.⁹⁰ Ahogy Király – már túl a sarkalatos törvények vitáin – megjegyezte, „úgy tűnik, hogy profi képviselőkké leszünk”, vagyis főállásúakká.⁹¹ Persze ez 1990 tavaszáig nem következett be, de már az ekkori aktivitásban is megmutatkozott, hogy kiben van meg erre a szándék: a három legaktívabb újságíró képviselő mindegyike szerzett mandátumot az 1990 és 1994 közötti ciklusban: Király és Eke 1990-ben az MDF színeiben, illetve függetlenként, Filló pedig 1991-ben, időközi választáson az MSZP tagjaként. Ám már 1988–1989 táján felmerült, hogy az országgyűlési képviselők milyen szakértői háttérrel, milyen munkafeltételekkel tudnának érdemben dolgozni, kit szolgál a parlamenti Iroda, a képviselőket vagy a kormányzatot, és egyáltalán milyen munkafeltételeket – például helyiségeket – tudnak biztosítani, amikor a parlamenti szobákat a Miniszterelnöki Hivatal és az Elnöki Tanács lakta be,⁹² illetve hogyan biztosítsák a működéshez szükséges technikai háttérrel az ülésteremben és azon kívül.⁹³

Hangsúlyos ügyrendi kérdésként merültek fel a képviselők jogai – a konfliktus középpontjában az állt, hogy a képviselők egy része immár nem fogadta el a kormányzati akarat szentesítőjének szerepét. Király egy visszatekintő jellegű felszólalásában sorra vette, milyen összeütközései

⁸⁹ Fodor László hozzászólása az adóreform működésének tapasztalatairól és az adórendszer korszerűsítésének koncepciójáról (1989. június 28.). Ogyn. 1985–1990. IV. kötet, 4427–4431.

⁹⁰ Réger Antal felszólalása a házszabály kapcsán (1989. január 11.). Ogyn. 1985–1990. III. kötet, 3221.

⁹¹ Király hozzászólása (1989. november 24.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 5660.

⁹² A parlament irodája kapcsán Király így fogalmazott: „nem ártana megkérni az Iroda vezetőjét is, döntse el, hogy a pártközpontozott tartozik, a kormányhoz tartozik, vagy a parlamenthez.” Király Zoltán felszólalása (1989. január 11.). Ogyn. 1985–1990. III. kötet, 3201–3202.

⁹³ Filló hozzászólása (1988. június 29.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 1970; Király hozzászólása (1989. szeptember 26.). Ogyn. 1985–1990. IV. kötet, 4666.

eredtek abból, hogy kezdettől komolyan vette a képviselői szerepét és papíron létező mozgásterét. Például 1985-ben már az csaknem ellenállásba ütközött, hogy – frissen megválasztott képviselőként, tehát a bevett ‘önkorlátozást’ nem ismerve – előre nem egyeztetett módon szót kért a kormányprogram vitájában. Király így írta le az akkori megütközést:

„Mit tagadjam, kissé elkerekedett a szeme a hölgyeknek az irodában, hogy hozzá kívánok szólni, és aztán erről tájékoztatták az iroda vezetőjét, aki behívott, és megkérdezte többször, hogy hozzá kívánok szólni. Mondtam, hogy igen. Leültetett, eltelt úgy 30 másodperc – ez alatt az ember akár meg is gondolhatja magát – még egyszer megkérdezte, hogy hozzá kívánok szólni. Mondtam: igen. Fölvette a telefont, tárcsázott, s a vonal végén jelentkező Sarlós elvtársnak – nyilván ő volt az – mondta: »Itt ül Király Zoltán szegedi képviselő, hozzá akar szólni. Mit csináljunk?« A vége az lett, nyilván, hogy Sarlós elvtárs szót adott, ámde az iroda vezetője azt mondta nekem, hogy azért máskor ne csináljak ilyet, mert abban nem szerepelek, és ne csináljak ilyen galibát.”⁹⁴

Király ezután hosszan sorolta a konfliktusokat, például a kormányzat intoleranciáját, amikor egy, az illetéktörvényhez érkező módosító indítvány kapcsán a képviselők többsége ellene szavazott, azután a házszabály alapján benyújtott – immár nem alákérdező – interpellációkkal kapcsolatos vonakodást, a népfront számonkérő hangnemét a népfrontlistán bejutó képviselőkkel szemben stb.⁹⁵ Eke is felelevenítette az országgyűlés plénuma előtt 1988 októberében, hogy a nem párttag képviselőket nem kezelték egyenrangúként,⁹⁶ illetve méltánytalannak tartotta, hogy nem jutott nekik parlamenti tisztség. 1988 novemberében a bős–nagyvarosi vízlépcsőről való szavazás – ügyrendellenesnek tartott – levezénylése miatt egyenesen a házelnököt, Stadinger Istvánt támadta meg Király, szokatlanul élesen, mégis önkorlátozó módon: „nem javasolom, hogy az Országgyűlés hívja vissza Önt, de igen nagy tisztelettel felkérem, hogy a Parlament üléseit a házszabály szigorú betartásával és a demokrácia szellemében vezesse.”⁹⁷

Az ellenvélemények, alternatív javaslatok nyilvánosságához való jogát Király és Filló is felvetette. Utóbbi ezek kapcsán is szavazást követelt: „a demokráciához az is hozzátartozik, hogy a kisebbségi vélemények is színre kerüljenek a parlamentben, legalább olyan vonatkozásban, hogy a Ház eldöntse, támogatja-e a kisebbségi véleményt, vagy sem.”⁹⁸ Király Zoltán pedig már korábban felvetette annak a gyakorlatnak a meghaladását, hogy az országgyűlés a kormányzat vagy az Elnöki Tanács egyöntetű támogatására legyen szorítva: „Ha a régi gyakorlatot nézem,

⁹⁴ Király felszólalása (1989. január 11.). Ogy. 1985–1990. III. kötet, 3202.

⁹⁵ Uo., 3202–3206.

⁹⁶ „A demokráciáról. Egy sajnálatos esetnek voltam a tanúja, összehívták a párton kívüli képviselőket. Az országgyűlés elnöke hívta egybe ezt a csoportot, és azzal kezdte, hogy bejelentette, hogy megalakult és most éppen ülészik az MSZMP Központi Bizottságának székházában a párttagok frakciója, amely most alakul meg és hát Szűrös elvtárs lesz ennek a vezetője. Felálltak ott a képviselők, és azt mondták, hogy kérem hát, ha ott is megalakult, akkor mi pártonkívüli képviselő is szeretnénk egy párton kívüliek frakcióját alakítani. Hátha vannak nekünk is javaslataink, közös elgondolásaink, olyan közösségi ügyeink, amelyekben egységesen szeretnénk a parlamentben fellépni. Az lett a vége, hogy ebben az ügyben nem volt semmiféle szavazás, és a parlament elnökének jelenlétében megalázva elkullogtunk.” Eke felszólalása (1988. október 5.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 2241.

⁹⁷ Király felszólalása (1988. november 24.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 2496.

⁹⁸ Filló felszólalása (1989. május 10.). Ogy. 1985–1990. III. kötet, 3803.

akkor nyilván az következik most, hogy az Országgyűlés egyhangúlag tudomásul veszi az Elnöki Tanács jelentését” – vetette fel némi iróniával, majd utalt arra, hogy hasonló történt a kormányprogram kapcsán is: „rettentő nagy lelkesedéssel, egyöntetű rokonszenvvel és akarattal fogadtuk el a kormány munkaprogramját, de nem egyhangúlag.” Azt javasolta, hogy a továbbiakban a jegyzőkönyvben és a nyilvánosság előtt is úgy szerepeljen, hogy „döntő szavazattöbbséggel”.⁹⁹ Fillő más alkalommal azt tette szóvá, hogy az Elnöki Tanács a törvényerejű rendeletek megalkotása során nem vette figyelembe egy parlamenti bizottság állásfoglalását, ezzel tulajdonképpen az országgyűlés által és annak tagjaiból megválasztott Elnöki Tanács rendeletalkotó jogát kérdőjelezte meg.¹⁰⁰

Ezekben a megszólalásokban már megjelent egy másfajta parlamenti működésmódra való áttérés igénye, egy a kormányzattal szemben ellenőrző feladatot ellátó testületé. Király 1988 végén egy nyugati példával illusztrálta ezt:

„Két képviselőtársam jelen van, akikkel egy külföldi parlamentben voltunk néhány évvel ezelőtt, és ott betévedtünk a hadügyi bizottság ülésére is, ahol a képviselők nem a hadügyi tárca érdekeit képviselték, hanem azt tették, ami a dolguk. Ellenőrizték, kontrollálták, hogy mire fordítja a kiadásokat a hadügyi tárca, hogy miért éppen azt a helikoptert vásárolták meg, nincs-e e mögött bármiféle összefonódás vagy korrupció, hogy annyiból kell-e megvásárolni és így tovább. Ezt tették. Azt hiszem, ez más metódust igényelne tőlünk is.”¹⁰¹

1989 és 1990 fordulóján viszont már a többpártrendszer által felvetett dilemmák kerültek terítékre. Király azt kifogásolta, hogy a parlamenti munkát zavarják az aktivizálódó pártok, amelyek sorra tartották sajtótájékoztatóikat a napirenden szereplő ügyek kapcsán az Országház folyosóin.¹⁰² Fillő viszont konstruktívan, már a választás után összeülő parlament munkáját segítő javaslatot tett az új házszabály elfogadását 1990 februárjában.¹⁰³

4.5. Az újságírás és a nyilvánosság kérdései a parlamentben

A politikai rendszer átalakulásának szerves része volt a nyilvánosság reformja, így a sajtó és a média kérdései sem hiányozhattak a korabeli vitákból. 1986 márciusában fogadták el az ‘állam-megőrző’ jellegűnek mondható sajtótörvényt, aminek előkészítő munkálatai már az 1980-as évek első felében megkezdődtek, tehát a javaslat a sajtóirányítás szempontjából az ‘újságírói feyelem’ megerősítését célul kitűző Lakatos-éra éveitől formálódott. A törvény elsősorban az adott helyzet rögzítését célozta, bár rendeleteket, más alsóbb szintű jogszabályokat emelt törvényi szintre, ezzel növelve a jogbiztonságot, illetve kimondva az informálás kötelezettségét.

⁹⁹ Király felszólalása az Elnöki Tanács jelentéséről folytatott vitában (1987. szeptember 19.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 1558–1559.

¹⁰⁰ Fillő felszólalása (1988. november 26.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 2750.

¹⁰¹ Király felszólalása a költségvetési vitában (1988. december 21.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 2941.

¹⁰² Király felszólalása (1989. november 24.). Ogy. 1985–1990. V. kötet, 5661.

¹⁰³ Fillő felszólalása (1989. február 28.). Ogy. 1985–1990. V. kötet, 6660.

E törvény parlamenti vitájában természetesen újságíró képviselők is kifejtették véleményüket. 1987-ben azonban már napirendre került a nyilvánosság reformja, az ezzel kapcsolatos várakozásokat a szovjetunióbeli folyamatok, a gorbacsovi glasznoszty is erősítették.¹⁰⁴ Készült viszonylag radikális reformjavaslat a Hazafias Népfront műhelyeiben,¹⁰⁵ illetve mérsékeltebb ‘ellentervezet’ a hatalommal való viszonyra ügyelő Magyar Újságírók Országos Szövetségében. Ezek nem kerültek az országgyűlés plénuma elé, viszont a nyilvánosság kérdését, közte a parlamenti munka nyilvánosságának kérdését többen tematizálták, változásokat sürgetve. Végül 1990 januárjában sor került a sajtótörvény módosítására – bár a médiatörvény szerepelt a Nemzeti Kerekasztal napirendjén is, a nyilvánosság- és tájékoztatáspolitikai ügyekkel foglalkozó albizottság energiáit az aktuális ügyek kötötték le,¹⁰⁶ így a parlament végül csak a sajtótörvényt igazította az új viszonyokhoz.

A sajtótörvény vitájára 1986. március 20-án került sor: szimbolikus dátum, ezen a napon fogadták el 1848-ban Pozsonyban a belga mintára készült sajtótörvényt. A kormányzat tehát eleve nem vállalkozott a tömegtájékoztatás vagy a média átfogó szabályozására: a televízióról, a hírügynökségről, a műholdas sugárzásról, a videotechnikáról stb. a törvény nem szól. A tervezet többszöri átdolgozás, nem nyilvános – újságírói, kormányzati és pártfórumokon folyó – vita után került az országgyűlés elé, ahol a kulturális és a jogi, igazgatási és igazságügyi bizottságban is tovább alakult. Az országgyűlési vitában a miniszter és a törvény előadója mellett kilencen szólaltak fel. Az újságíró képviselők közül négyen – Fodor, Bokor, Sztrapák és Csöndes –, a hatalom részéről Bányász Rezső, a Tájékoztatási Hivatal elnöke, és Berecz János, a KB ideológiai titkára. Rajtuk kívül a publicisztikailag aktív tsz-alkalmazott Südi Bertalan,¹⁰⁷ Kállai Ferenc színész és Velkey László orvos kért szót.¹⁰⁸ Markója Imre igazságügy-miniszter már a bevezetőben leszögezte, hogy a sajtótörvény a sajtószabadság szocialista értelmezését erősíti meg.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Boldizsár például úgy kritizálta a kormányzatnak az adótörvények parlamenti tárgyalásán mutatott kommunikációját, hogy az a „régis stílust”, „afféle antiglasznosztyot” idézett. Boldizsár felszólalása (1987. szeptember 18.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 1456.

¹⁰⁵ GÁLIK Mihály et al. (szerk.): *Javaslat a sajtónyilvánosság reformjára*. In: VÁSÁRHELYI Mária – HALMAI Gábor (szerk.): *A nyilvánosság szerkezetváltása*. Budapest, Új Mandátum, 1998. 71–92.

¹⁰⁶ CSEH Gabriella – SÜKÖSD Miklós: A törvény ereje. A médiatörvény értékelése felé. *Mediakutató*, 2001. tavasz.

¹⁰⁷ Felszólalásában magát „sajtólevelező kispublicistaként” határozta meg. Südi Bertalan felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 418.

¹⁰⁸ Mindhárman alapvetően saját területükhöz szóltak hozzá, Südi a közérdekű bejelentők helyi szervekkel, intézményekkel szembeni fokozottabb védelmét sürgette, Velkey a helytelen életmódmodellek médiamejelenésének kérdését vetette fel, Kállai pedig a művészi és újságírói nyilvánosság közt vont párhuzamot.

¹⁰⁹ A „szocialista sajtónak, így a mi sajtónknak is politikailag elkötelezettnek kell lennie, és ezt az elkötelezettséget mindenkor nyíltan vállalnia kell. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy a sajtónak a szocialista eszmék terjedését, a szocialista viszonyok fejlesztését, a szocialista értékrend megszilárdítását kell szolgálnia. Semmilyen körülmények között nem lehet ezért szószólója a szocializmusnál idegen, a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendjét sértő eszméknek és nézeteknek. A sajtószabadságon tehát mi az alkotmányos és törvényes lehetőségek olyan kihasználását értjük, amely megfelel haladó társadalmi céljainknak, a nép érdekeit szolgáló progresszív törekvéseinknek és a szocialista társadalom felépítését szolgálja.” Fodor felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 402.

Az újságírók közül Fodor és Bokor erősen támogató, Sztrapák és Csöndes támogató attitűddel szólott hozzá. Fodor és Bokor az újságírásnak a politikai, de a hatalommal szemben alárendelt szerepét fogalmazta meg. A „magyar sajtó azonban nemcsak krónikása volt a nagy eseményeknek, hanem a maga eszközeivel elő is segítette azokat. Az elmúlt negyven esztendő alatt szocialista tudatformáló munkánkkal hatni tudtunk az olvasókra, segíteni tudtuk a szocialista ember formálását” – húzta alá Fodor. A partneri szerep e felfogásban a pártvezetés által meghatározott közös célok szolgálatával válik egyenlővé:

„Feladatunknak tartjuk e célok megvalósítását, a társadalmi érdek szolgálatát, és ennek jegyében a párt és a kormány politikájának képviselőjét, szocialista építőmunkánk eredményeinek felmutatását, erre építve társadalmunk tettekérszégének fokozását. Mindezt elkötelezetten tesszük, annak tudatában, hogy a társadalmi rendszerek, osztályok és eszmék harcában nincs sajtó politikai és társadalmi hivatás nélkül, és újságírás elkötelezettség nélkül.”¹¹⁰

Bokor ennél költőibben írta le a szerep lényegét: az újságírók „hivatásukat állandó permanenciában levő szolgálatnak tekintik”, a sajtóban dolgozó „vállalja az ütközőbak szerepét, holott hite szerint ő valójában kapocs”. Kiemelte, hogy a József Attila-i „érted haragszom” krédót „csak egy jól értelmezett, kormánypárti elkötelezettségben lehet megvalósítani”.¹¹¹ Csöndes is arról beszélt, hogy „szocialista céljaink megvalósításához elengedhetetlen a magas színvonalú, tudatformáló tájékoztatás”,¹¹² és Sztrapák is felmondta az 1977-es tájékoztatási határozatban megjelenő „gyors, pontos, hiteles” hármast követelményt:¹¹³ „Mindig gyorsan, ugyanakkor körültekintően, frissen és tudatosan, újszerűen és tisztességesen, egyszerre sokszínűen és elkötelezetten a szocialista értékek iránt.” A *Petőfi Népe* felelős szerkesztője ugyanakkor az újságíró – a végrehajtás javítására korlátozott – ellenőrző szerepét is felvetette, hangsúlyozva, hogy megyei lapjuk 1984–1985-ben száz olyan ügyet vitt végig, amelyben intézkedés született.¹¹⁴

Rendre kitértek az információáramlás felgyorsulására, a közönség tájékozódási igényére is, ami szintén nem újdonság: a Politikai Bizottság már az 1965-ös tájékoztatási határozatában elismerte, hogy nincs tájékoztatási monopóliuma, ezért ha kényszerűen is, a hírversenyt (is) vállalnia kell, mert a közönségnek minden kérdésben – ha nem is feltétlenül a sajtó útján – tájékoztatást kell nyújtani. Mindez Bokor tolmácsolásában így hangzott:

„A magyar ember, tisztelt képviselőtársak, információbefogadó mivoltában, állampolgári joron is igényli a felnőttnek kijáró tájékoztatást mindarról, ami az országban és a széles világban végbemegy. Ha valamiért hálás, akkor ez az őszinte szó, ha pedig valamit nem kíván vissza, akkor ez a harminc évnél régebbi idők sajtója, amelyben enyhén szólva szóvirágok és jelzők özöne helyettesítette a valós tényeket.”¹¹⁵

¹¹⁰ Fodor felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 413.

¹¹¹ Bokor felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 429–430.

¹¹² Csöndes Zoltán felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 440.

¹¹³ VASS Henrik (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975–1980*. Budapest, Kossuth, 1983. 544–550.

¹¹⁴ Sztrapák Ferenc felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 437.

¹¹⁵ Bokor felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 429.

A negatív példa tehát a már meghaladott sztálinista időszak nyilvánossága lehetett, az információk bővítése, javítása mellett pedig a közönség igényével, a politikai folyamatok támogatottságának elősegítésével, a politikai nyilvánosság megnövekedett jelentőségével, növekvő intenzitásával tudtak érvélni.¹¹⁶

Ebben a keretben üdvözölték az újságíró képviselők a tervezet legvitatottabb pontját, a felvilágosítási kötelezettséget, amelyet a törvény 4. §-a mondott ki, és lényegében egy 1961-ben 'kialkudott', 1965-ben kormányhatározatban rögzített gyakorlatot szentesített: „A hiteles, pontos és gyors tájékoztatást az állami szervek, a társadalmi szervezetek és az egyesületek a saját kezdeményezéseikkel, továbbá a szükséges felvilágosításoknak és adatoknak a sajtó rendelkezésére bocsátásával kötelesek elősegíteni.” Ugyanakkor ezt rögtön korlátozta is, mivel az állami, a szolgálati és a magántitkok védelmére hivatkozva felmentést is adott alá. Ennek kapcsán Fodor, Sztrapák és Csöndes is a helyesnek tételezett politikai célokat szolgáló partnerség akadályairól beszélt kritikai éllel. Fodor megfogalmazásában:

„[a] közvéleményt informálni hivatott szervek elzárkóznak a tájékoztatás elől, ami mögött esetleg a közvélemény lebecsülése, a nyilvánosságtól való félelem húzódik meg. Előfordul, hogy ha az újságíró gondokról (ami manapság bőven van) vagy döntések előkészítéséről akar írni, azzal beszél le, hogy »az adott problémáról még nem aktuális tájékoztatni.«. Az is fellelhető, hogy nagyon megszűrve jut el egyes szükséges információ a szerkesztőségi szobákig.”¹¹⁷

Az újságírók felhasználták ezt az alkalmat egyéb 'kívánságaik' jelzésére, részben a szakma megbecsülésével kapcsolatos igények bejelentésére is – így Bokor és Fodor utalt az újságírói fizetések és más anyagi jellegű elismerések rendezésére, és Fodor az újságírók és szervezeteik döntés-előkészítésbe való bevonását is folytatandó jó példának nevezte. Csöndes viszont konkrét továbblépést sürgetett a kiadói önállóság terén, megszüntetni kérve a jogszerűen működő kiadók új kiadványainak ellenőriztetését.

A sajtótörvényt követő évek legfontosabb tömegtájékoztatási vonatkozású témája a parlamenti munka nyilvánosságának növelése lett. A kérdés 1987 szeptemberében került először terítékre, ekkor Király támadta meg a berögzült gyakorlatot: „egy prekonceptiós sajtóterv alapján, egyetlen hatalmi központból mondják meg, hogy mit és hogyan írjanak a lapok a parlamenti ülészakról. Függetlenül attól is, hogy ki a lapgazda, hogy az a Népfront lapja-e, vagy a szakszervezet lapja és így tovább. [...] A glasznoszty világában ez olyan anakronizmus, ami miatt egyszer tán szégyenkezni fogunk.”¹¹⁸ Király felszólalásában volt bizonyos túlzás, annyiban mindenképpen, hogy a sajtószakma már az 1970-es években sokat foglalkozott azzal, hogyan

¹¹⁶ „Az újságíró egyfajta nemzetközi versenyhelyzetben van, még ha ezt nem is érzi mindenki. Fejünk fölött idegen műholdak keresik programjaikkal a szemünket, külföldi rádióhullámok jutnak el az agyunkig, érkeznek a video- és hangkazetták, a hatásosnál hatásosabb műsorok. Az olvasók, nézők és a hallgatók egyre több kérdésre várnak választ. Több irányba tágul és mélyül az érdeklődés az egyetemes internacionalista dolgok és a lakóhely, a szűkebb környezet iránt egyaránt.” Sztrapák felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 437.

¹¹⁷ Fodor felszólalása a sajtótörvény vitájában (1986. március 20.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 414.

¹¹⁸ Király felszólalása a kormányprogram vitájában (1987. szeptember 17.). Ogy. 1985–1990. II. kötet, 1405.

lehetne elevebbé és egyénibbé tenni a parlamenti tudósításokat.¹¹⁹ Boldizsár pedig olyan jelentőségűnek tartotta az adótörvények vitáját („a parlamenti vitának most először tétje van”), hogy azt javasolta, a négynapos vitát adják ki különkiadványként. Véleménye szerint a pozitív politikai hatás mellett a kiadvány – a Cserépfalvi Kiadónak a falukutatók elleni 1930-as évekbeli perről készült kötetéhez hasonlóan – anyagi haszonnal is kecsegtetett volna.¹²⁰

A kiadvány végül nem született meg, a parlamenti munka nyilvánossága viszont új szintre emelkedett 1988 szeptemberében, amikortól a Magyar Televízióban nyomon lehetett követni a vitákat. Réger szerint ez új minőséget hozott a képviselői tevékenységben, és a pozitív változások érdekében a fokozott kritikát is üdvösnek találta:

„a rádió és a televízió élő egyenesben közvetíti egy idő óta az ülészakokat, és leleplezödünk – jó és rossz értelemben egyaránt. A kamera és a mikrofon nagyon érzékeny műszer. Én azonban azt mondom, hogy a parlamentnek a nyilvánosságot, a sajtó nyilvánosságát nem félni, nem elvetni kell, hanem igényelni. [...] Kiket irritál a sajtónyilvánosság? Az én tapasztalataim szerint elsősorban azokat, akik hosszú időn keresztül és szívesen szoktak hozzá ahhoz, hogy olyan pályán játszanak, ahol nincs ellenfél. Aki – lehet, hogy elvi okokból vagy egzisztenciális okokból – mindent megtesznek a legkisebb mozgás ellen.”¹²¹

Király ugyanakkor szükségesnek látott volna egy olyan parlamenti kiadványt is, amely a közvetítések és a sajtóbeli tudósítások mellett hitelesen dokumentálná az országgyűlési munkát.¹²²

A nyilvánossággal kapcsolatos utolsó jelentős téma az országgyűlésben a sajtótörvény módosításának vitája volt 1990 januárjában. A tervezethez ekkor tizenegy hozzászólás érkezett, köztük kettő újságírótól, Sztrapáktól és Királytól, továbbá Filló Páltól, valamint az 1986-os vita két szereplőjétől, Süditől és Velkeytől. Mellettük Szentágothai János, Zsigmond Attila, Tóth Istvánné, Bazsó György, Tamás Gáspár Miklós, Hámori Csaba és Marx Gyula kért szót. Bevezetőjében Filló a jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság nevében hangsúlyozta, hogy a törvényjavaslat korlátozott célokat, három probléma megoldását szolgálja: összhangba hozni az 1986-os sajtójog rendelkezéseit a megváltozott politikai körülményekkel, feloldani a magánszemélyek lapalapítási tilalmát és szigorítani a sajtóban megjelentek utáni jogi felelősséget.

A felszólalók egy részét – Südi, Tóth, Zsigmond – leginkább az utóbbi problematika, a jó hírnév védelme, a sajtóperekben kiszabható bírság, az ezzel kapcsolatos kaució mértéke stb. érdekelte. Velkey kultúrpeszsimista alapon határozottan óvott a média erkölcsromboló hatásától, Szentágothai szintén az elharapózó negatív jelenségeket, a sajtó hangnemét róttá fel. Többen – így Südi és Bazsó is – kifogásolták az újságírók pálfordulását, igazodását az új körülményekhez, a ‘másik végletet’. Ahogy Bazsó fogalmazott: „Gyakorlatilag ugyanaz a csapat művelte a lelkendező, szájbárogó, agitatív újságírást, mint akik jelenleg is a hazai tömegkommunikáció meghatározó személyiségei, nem számítva természetesen azokat, akik elhaláloztak, nyugdíjba

¹¹⁹ L. erről a *Magyar Sajtó*ban folytatott vitákat. TAKÁCS i. m. (16. l.) 236–239.

¹²⁰ Boldizsár felszólalása (1987. szeptember 18.). Ogyn. 1985–1990. II. kötet, 1454–1455.

¹²¹ Réger felszólalása (1989. január 11.). Ogyn. 1985–1990. III. kötet, 3221–3222.

¹²² Király felszólalása (1989. január 11.). Ogyn. 1985–1990. III. kötet, 3205.

mentek vagy lemondtak.”¹²³ Az árral Tamás szállt szembe: „Hallgatva a felszólalók egy részét, úgy tetszhetnék, mintha Magyarországon szörnyű tragédia történt volna azzal, hogy végre van sajtószabadság.” Kiemelte: „a sajtószabadság fontosabb érték; fontosabb érték annál, mintsem hogy a kellemetlen mellékkövetkezmenyeire gondoljunk elsősorban.”¹²⁴

A másik vitatémát egy primer politikai vita, a megyei lapok ügye képezte.¹²⁵ A megyei lapok 1989-ig az MSZMP megyei kiadványaiként jelentek meg a Hírlapkiadó Vállalat gondozásában. A választás előtt a nyilvánossággal kapcsolatos egyik legfontosabb politikai küzdelem e kiadványok működtetése lett. A megyei tájékoztatásban ez az MSZP-nek jelentett hatalmas helyzeti előnyt, így Király a megyei lapok állami tulajdonba vételét követelte:

„a pártállam megyei megfelelőjében, a pártmegyékben a helyi sajtó a régi, már törvényekkel, sőt alkotmányosan is túlhaladott rendszer elsőszülött fiúgyermekékként ülnek – képletesen szólva – Sztálin atya jobbján. Az egy megye = egy napilap rendszerén csak Szegeden és Miskolcon tudtak túllépni, de ezekben a városokban is a Magyar Szocialista Párt tulajdonában van változatlanul a megyei és a városi napilapot kiadó vállalat. A lapok fejléce alól és itt-ott az impresszumokból is eltűnt a lapgazda neve, ám birtokon belül csakis az MSZP van, mint vagyonos oligarcha a védett kerítések mögött.”¹²⁶

Hámori Csaba az MSZP részéről válaszolt, azt hangsúlyozva, hogy a lapok szerkesztésileg függetlenek, csupán gazdasági eredményükből profitál pártja. Marx is a lapok tulajdonjogával foglalkozott, a megyei tanácsok jogait védve.¹²⁷

A sajtótörvény módosításának vitája lényegében e két kérdés körül forgott. A felszólalókat az aktuális kérdések ragadták el, legjellemzőbben a sajtó ‘torz kinövésével’, az élesebb hanggal, a közéleti szenzációkra vadászó attitűddel szembeni ellenérzéseiket fejezték ki, és ezek ellen határozottabb törvényi fellépést sürgettek. A megyei lapok körüli vita viszont egy a konkrét normaszöveghez nem illeszkedő politikai vitát jelenített meg a parlament fórumán. Magához a normaszöveghez is elsősorban ilyen jellegű felvetések érkeztek, más tekintetben inkább csak Sztrapák szólalt fel, aki – bár a fenti témákat is érintette – a sajtóban felvetett kérdésekben a hivatalos szervek válaszadási kötelezettségének megőrzését javasolta, és hangsúlyozta, hogy a végleges megoldást egy új, átfogó médiatörvény jelentené.¹²⁸

¹²³ Bazsó György felszólalása a sajtótörvény módosításának vitájában (1990. január 26.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 6342.

¹²⁴ Tamás Gáspár Miklós felszólalása a sajtótörvény módosításának vitájában (1990. január 26.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 6343.

¹²⁵ A megyei lapok sorsáról I. SÍPOS Balázs: *Média és demokrácia Magyarországon*. Budapest, Napvilág, 2010. 90–93.

¹²⁶ Király felszólalása a sajtótörvény módosításának vitájában (1990. január 26.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 6328.

¹²⁷ Hámori Csaba, illetve Marx Gyula felszólalása a sajtótörvény módosításának vitájában (1990. január 26.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 6344–6345.

¹²⁸ Sztrapák felszólalása a sajtótörvény módosításának vitájában (1990. január 26.). Ogyn. 1985–1990. V. kötet, 6339–6341.

5. Összegzés

Az 1949 és 1990 közötti országgyűlések nem számítottak a politikai döntéshozatal érdemi fórumai közé, bár az utolsó ciklus legvégén, 1988–1990-ben vitázó, a gazdasági és politikai átmenetet is megalapozó fórummá vált. A 32 év kilenc ciklusa alatt újságíró képviselők is ültek a parlament széksoraiban: részben a pártvezetésbe került egykori, részben aktív újságírók, jellemzően országos médiumok vezetői, mindenekelőtt a nyomtatott sajtó reprezentánsai – körükben személyileg 1958 és 1985 között nagyfokú állandóság érvényesült. Lojalitásukhoz természetesen nem férhetett kétség, megnyilatkozásaik 1985-ig egyértelműen támogatók voltak. Parlamenti tisztségeik – elsősorban az IPU-ban játszott szerepük – folytán 1956 után ők is cselekvő részesei lettek a magyar külpolitika végrehajtásának.

Megszólalásaikban és érdeklődéseikben világosan kirajzolódott újságírói karakterük. A sztálini időszak éles antiimperialista kirohásaiban, a szocialista világ, a „béketábor” bemutatásában, az ellenségkép felmutatásában ugyanazok a propagandaelemek és fordulatok jelentek meg, amelyek nap mint nap a politikai nyilvánosságot jelentő sajtóban is. Újságírói mivoltukra utalt olvasottságuk, rendszeresen idéztek a nemzetközi sajtóból 1956 előtt és után is. A desztalinizáció, majd az enyhülés időszakában ezek helyét átvették a hosszas külpolitikai kommentárok, a belpolitika és a gazdaság – sőt a kultúra – kérdései pedig szinte teljesen kívül estek az érdeklődésükön.

1985-ben az újságíró képviselőjelöltek szereplése a parlament összetételének változását, generációváltást mutat. Az országgyűlésnek a nemzetközi és hazai politikai mozgások következtében megváltozott szerepe az újságíró képviselők növekvő aktivitásában is megmutatkozott, és kirajzolódott az is, az utolsó állampárti parlamentből kik lehetnek politikusok a rendszerváltás után. Megváltozott a viták tárgya – előtérbe kerültek a belpolitikai és a gazdasági, valamint a parlament szerepváltozásának hatására az ügyrendi kérdések. Éles konfliktusok, törésvonalak jelentek meg, ami a parlament belső struktúrájában is kirajzolódott: ügyekre, szakterületekre koncentrált, majd politikai alapon szerveződő parlamenti csoportok jöttek létre. A sajtó, a nyilvánosság ügye is ekkor vált a primer politikai kérdések egyikévé a parlamentben, amely ebben a ciklusban két sajtóval kapcsolatos törvénytervezetet is tárgyalt: az elsőt még alapvetően a ‘régii hangnemben’ 1986-ban, a másodikat már az új politikai környezetben 1990-ben.

